Поодиноке число 1 зл.

КООПЕРАТИВНА РЕСПУБЛИКА

В ЦЬОМУ ЧИСЛІ ЧИТАЙТЕ:

ЛЬВІВ СІЧЕНЬ 1934

ЗМІСТ:

INHALT:

SOMMAIRE:

КООПЕРАТИВНА
РЕСПУБЛИКА

КООПЕРАТИВНА РЕСПУБЛИКА
ЕКОНОМІЧНО-СУСПІЛЬНИЙ МІСЯЧНИК—ЛЬВІВ

CO-OPERATIVE REPUBLIK
Ukrainian Monthly Review — Lwiw Poland

Ч. 1.
СІЧЕНЬ
1934.
РІЧНИК VII.

На профілях етапів кооперативної думки і чину.

(З нагоди 30-ліття Центрального Обєднання Української Кооперації Р. С. У. К.).

»Та поклав йому в душу свій скарб
Серцевідець Єгова,
Щоб він був мов світило у тьмі
Мов скарбник Його слова«.
(І. Франко: Мойсей, VI).

З кращих почувань людської душі, з творчого альтруїзму родиться кооперативний рух, як організація спільноти праці. Кожна організація ґрунтує своє життя на передуманій і власною волею та власним розумом усталеній програмі, у якій всі її клітини, органічно з собою звязані, мають змогу в один спільний, цілій організації ритм виконувати свою працю. Праця, це змагання підпорядковувати сили природи й робити їх служебними цілям працівника. Змагання це відбувається в часі й вимагає труду. Чим більша є свідомість працівника, чим більше насталена є його воля, тим справніше йде праця, тим більші є її осяги. У спільноті праці мало того, щоби тільки окремі її клітини працювали справно, вони мусять почуватися ідейно звязаними з другими клітинами, що разом утворюють ткань спільноти. Пронизані одною ідеєю, міліони находять бажаний ритм праці — творять організацію, у якій місце своє мають і керуючі й кермовані.

*

Кооператизм — ця видима форма ідеї кооперації, це не аритметична сума кооператив, а органічний звязок свідомости й волі скооперованих, з яких родиться кооперативний чин; це організація, яка має ясно окреслену мету й моральною та матеріяльною силою своєю забезпечує всім своїм складовим частинам програмову, постійну й видатну працю, що веде до спільної всім мети. Кооператизм є отже творчістю скооперованих, яка опромінює сіру працю будня і веде її не по лінії найменшого відпору, а по лінії найвищої напруги. Кооператизм виховує масу й сталить характери одиниць та окрилює їх сили. Кооператизм є різьбарем економічно-суспільного життя даного народу.

*

Носієм кооперативних ідей є людина. Будова кооперативного життя можлива, коли людина може станути в осередку тієї

будови як підмет, коли людина є вільна, спосібна до правних ділань.

Кооперативний рух — це рух економічно слабших, отже рух народніх мас.

В українськім, віками бездержавнім, народі, що втратив в поході віків майже всі провідні верстви, народня маса стала тотожною з хліборобською верствою.

Хліборобська верства стала вільною у половині XIX. століття, якраз у часі починів модерного кооперативного руху на заході Европи.

Самозрозуміло, що з оков поневолення не могла хліборобська верства сейчас вступити на шлях свідомого й плянового будівництва вільного життя, тим меньше будівництва модерного кооператизму.

*

Перші спроби економічних селянських організацій у формі самопомічних ощадно-кредитових кас 60-тих років вяжуться тільки чуттєвими первнями — альтруізмом — з пізнішим кооперативним рухом. Їх зродило почуття солідарности співгромадян, але рівночасно знівечило їх слабе освідомлення населення в ділянці економічно-суспільної праці й повна недостача почувань спільноти праці. Вони зродилися і вмерли у вузьких межах громади, засуджені на смерть альтруізмом, виродженим у добродійність, ведену в додатку шляхом розпорошення без ніякої ширшої краєвої програми. Були вони твором інстинкту, а не твором зрілої свідомости й волі розвязати економічне положення села й краю. Становлять вони всеж таки перший етап кооперативної думки, мимо своєї безплідности, й свідчать додатно про прикмети селянської, недавно порабощеної ще маси.

*

Мимо невдач організацій першого етапу, моральні й матеріяльні потреби села в економічно-суспільній ділянці шукали розвязки економічної організації зубожілої селянської верстви. Рух ощадно-кредитовий покликує в життя знова тільки місцеві церковні, громадські або й спілкові каси. Недостача ширшої краєвої програми й лиха внутрішня господарка в цих льокальних організаціях у друге знівечили інстиктовне пошукування селянських мас за наладнанням їх господарської організації.

Громадські каси осталися найдовше при життю, але керма діяльности цих кас вирвана зістала з рук селянства в 1887 р. і підпорядкована шляхотським повітовим радам.

Зруйновані організації другого етапу кооперативної думки, поруч з крахами банків, покликаних »для рятування селянства«, між 70—80 роками минулого століття, посіяли загальну зневіру в самопомічні організації селянства, мимо гострої господарської кризи, яка з року на рік поглиблювалася.

*

Здавалося, що поява австрійського кооперативного закону в 1873 році розвяже пекуче питання програмової кооперативної

праці в краю. Економічно-суспільні організації народніх мас одержали в кооперативнім законі юридичне своє оформлення, і не було перешкод сцементувати їх у спільноту праці, кермовану з одного краєвого центра, як це вчинили поляки, покликуючи до життя »Союз стоваришень заробкових і господарських в Галичині« в 1874 році.

Сталося одначе інакше! Вправді вже від 1873 р. організовано в краю низку кредитових кооператив, починаючи зачетовою касою »Віра« в Тисьмениці й зачетовим банком (!) »Надія« в Делятині, але творива отсі не збуджували в масах ані віри, ані надії — кредитовою політикою, ані дешевістю кредиту (12 проц. в рік), ані суспільним наставленням, вироджуючися дійсно в експльоатуючі зубожіле населення банки. Таке наставлення кооперативних організацій третього етапу »кооперативного чину« дискредитувало ідею кооперації серед мас, а керманичам таких кооператив чужа, бо невигідна, була думка зорганізування провідного центра кооперативних організацій в краю, який би підпорядковував їх ідеї спільноти праці.

Третій етап, це етап найбільше жалюгідний в життю нашої кооперації.

*

Не диво, що після таких досвідів, перша кооперативна програма в ділянці організованого споживання міст і сіл, що її проголосив на шпальтах »Діла« Василь Нагірний в році 1882, мимо оснування »Краєвої Крамниці« Народньої Торговлі у Львові 1883 року, довгі роки ждала на її реалізування.

Досвіди з »Народною Торговлею« і зневіра в краю веліли свідомому громадянству підняти ширшу освідомлюючу акцію для відродження кооперативної ідеї серед мас. Провід взяла у свої руки »Просвіта«, як в центрі, так і по повітах, поруч з »Народною Торговлею«, яка крім доброго приміру своєю технічною працею, пропаґувала ідеї кооперації у своїм органі »Господар і Промишленник«.

Визначні просвітянські й господарські діячі вже в 90-тих роках приступили до розбудови організацій само- і взаїмної помочі. Згодом край покрився рідкою покищо, але морально й матеріяльно сильною, мережею кредитових кооператив і складів »Народньої Торговлі«, яка приняла много-крамничний устрій. Під кінець XIX. ст. завершено четвертий, споживчо-кредитовий етап нашої кооперації основанням Краєвого Союзу Кредитового у Львові в році 1898, який одночасно став ідейним і організаційним центром кредитової кооперації, верховною краєвою організацією галицького кооперативізму й предтечею ідейного й організаційного осередку всіх видів хліборобської кооперації.

*

Праця Краєвого Союзу Кредитового в формах, принятих ним у році 1898, тривала шість літ і розвязала додатно суттєве питання галицького кооперативізму — будівництво єдиного центра галицької кооперації, незвязаного з ніякою технічною, еко-

номічною працею, — отже стоячого понад нею, як незалежного, дійсного провідника-керманича кооперативного руху.

Четвертий етап праці — це згармонізування кооперативної думки з кооперативним чином. Це дійсне покладення основ під розбудову справдішнього кооператизму завдяки мозольній праці не тільки нечисленних тоді діячів і кооперативних організацій, але й культурно-освітних установ і преси.

*

Змонтований Краєвим Союзом Кредитовим осередок кооперативної думки й чину зажив власним життям, отвираючи пятий етап праці в 1904 році під крилами Краєвого Союзу Ревізійного — основаного в приміненню австр. закону з 10. VI. 1903 р. про надбудови: ревізійні союзи кооператив, і авторизованого урядом 18. I. 1904 р.

Під проводом Краєвого Союзу Ревізійного, працюючого рамя об рамя з своєю союзною кооперацією і її краєвими надбудовами — Краєвим Союзом Кредитовим і »Народною Торговлею« та Т-вом »Просвітою« і Краєвим Т-вом господарським »Сільський Господар« у Львові, — край розбудував вже до війни відповідаючу потребам і змаганням хліборобської верстви мережу спеціялізованих кооператив і їх краєвих надбудов (Краєвий Молочарський Союз 1907, Краєвий Союз господарських Спілок 1911, Краєвий Союз збуту худоби 1911), скріпив їх внутрішньо і випровадив у світ не тільки в краю і державі, але теж і закордоном, зайнявши зі своєю союзною кооперацією належне їй місце серед краєвих, державних і міжнародніх кооперативних асоціяцій.

До війни, попри завершення будівництва фахових Союзів, вспів К. С. Р., в порівнанню до 1904 року, в осмеро збільшити мережу низових кооператив, збільшаючи в четверо число їх членів і в четверо їх власні фонди, та в троє стан ощадностей українського народу, складаних в українських кредитових установах.

*

Розбудову й доскональення галицького кооператизму перетяла велика війна. Серед війни жив, а навіть розвивався кооперативний рух тільки в централях, животів у недобитках низових кооператив, сам К. С. Р. позбавлений службовиків, які повнили воєнну службу, вів своє життя при помочі директора і членів Ради.

На шестім етапі поклала своє знамя війна.

*

Після її закінчення вже в 1920 р. спільним зусиллям Ради »Сільського Господаря« і Виділу Ради К. С. Р. вдалося підвести з руїн кооперативне життя українського народу не тільки на Галицькій Волости, але на всій нашій національній території під Польщею, зреформувати й розбудувати його по плянам Краєвого Комітету Орґанізації Кооператив, який своєю діяльністю вже в 1921 р. оживив кооп. рух на всіх просторах наших земель.

Праці К. К. О. К. обняли теж і реформу самого К. С. Р. і, ведені дружно з »С. Г.«, дозволили вже в маю 1922 р. замкнути

семий етап, віддаючи провід кооперативного руху Раді Краєвого Союзу Ревізійного.

*

На осьмий етап праці припадає реформа устрою Народньої Торговлі, будівництво Центросоюзу і більшости ПСК., реформа устрою Краєвого Молочарського Союзу і частинна реформа Краєвого Союзу Кредитового — та упадок Краєвого Союзу збуту худоби, аґенди якого згодом переняв Центросоюз.

Динаміка розвою союзних кооператив (зріст мережі до 3000 і многогранність кооператизму хліборобської маси (наростання нових форм і видів кооператив) вимагали живого контакту з краєм і зміни устрою праці самого Краєвого Союзу Ревізійного. Контакт з краєм, поза повітовими зїздами, удержуваний був на краєвих зїздах, які опініювали засадничі справи нашого кооператизму. Зїздів таких до реформи устрою К. С. Р. відбуто шість (I—III в загальних організаційних справах, а IV—VI в справі будівництва трох видів і їх централь: Центросоюзу, Краєвого Молочарського Союзу, Центробанку).

*

Реформа К. С. Р. і перебудова його на Р. С. У. К., як на центральне обєднання української кооперації, переведена 1929 започаткувала девятий етап.

Р. С. У. К., як еманація кооператизму головно хліборобського середовища, оформив ідеологію українського кооперативного руху під Польщею і, зреформувавши внутрішню свою працю (поділ агенд між раду і дирекцію, як громадсько-відповідальні тіла, поділ праці організаційної, пропаґандивної і ревізійної, правної охорони і адміністраційної — поділ ревізії по видам, веденої спеціялістами і т. п.), успішно проводить великій спільноті українського кооперативного руху, дбаючи про його матеріяльні і духові потреби (шкільництво, преса і видавництво) та захищуючи його перед зовнішними бурунами і внутрішними недотягненнями чи ошибками, признаваний усіми, що добровільно в нім згуртувалися, єдиним центром єдиної української кооперації.

*

Трийцятьліття організаційної праці Р. С. У. К. застало його в реалізуванню засад, які для українського кооператизму усталила Рада Р. С. У. К. 11. VII. 1932. на основі опіній VII. Краєвого Кооперативного Зїзду з 29. VI. 1932., а яких здійснення загрожене пляновано реформою праць Ревізійних Союзів в Польщі, що їх має започаткувати новелізація кооперативного закону.

Маємо право думати, що з г л и б л е н н я о с н о в і м е ж п р а ц і Р. С. У. К. м о ж е х і б а п о с л у ж и т и з а з р а з о к о р г а н і з а ц і ї п р а ц і д р у г и м, а не може, коли рішатимуть господарські крітерії, спричинити парцеляції Центрального обєднання української кооперації.

Юліян Павликовський

Голова Ради Р. С. У. К.

Центрального Обєднання Української Кооперації.

НА ОКРАЮ ДНІВ.

СВЯТО ПРАЦІ І ЄДНАННЯ.

16 січня ц. р. буде памятним в історії української кооперації. В цей день обєднаються духом сотні тисяч людей, ісповідників ідеї, що згуртувалися під прапором Ревізійного Союзу Українських Кооператив у Львові.

І справді — **скільки тут покладено жертвенного труду**, яка **гаряча любов до вищої ідеї була родителькою 30-літніх змагань нашого кооператизму від заснування РСУК у 1904 році!** Скільки удач і невдач, в більшости пливучих з найкращої волі, зцементували в одно духове тіло знаних і незнаних, менших і більших муравлиних трудовиків нашої кооперації.

Хоч час настав небувалий, час, що вимагає надзвичайного гарту духа і волі — то можна супокійно сказати, що наш кооперативний рух, дякуючи своїй більше як чвертьстолітній традиції, перестав уже бути „рухом", а став стихією, елементарним хотінням широчезних мас сільського і міського люду. Суспільні рухи є лише о стільки здібними до життя, — о скільки стали справді масовими. Кооперація увійшла вже в кров і кість найкращих громадян з усіх верств нашого народу, вона вже стала для провідної верстви наче другою природою. **Мало, є в світі суспільств, де кооперація випливала б так орґанічно** з самої соціяльної будови і душевного наставлення більшости людий.

І се є наше найбільше досягнення, — наше в розумінні як найширшому, не у вузькому сенсі самого РСУК. Бо не треба хибно розуміти свята 16 січня 1934 року! Це не свято самого вчорашнього і нинішного апарату РСУК — ні! Це свято тих всіх, що творили, підпирали РСУК, всіх тих, що стали його членами і прихильниками, а також і взагалі тих, що таким чи іншим способом співчували нашій спільницькій думці, її леліяли і плекали!

Єдність нас згуртувала, вона нас держить в купі — з любови до ідеї родиться наша внутрішня сила й витривалість. Любов — до всіх своїх співгромадян і до того всього, що спільними силами будується і **що ще збудувати мається** — ось головна підойма нашого руху.

Ми бачимо, що ці внутрішні сили не тільки не вигасають, як то часом у моментах утоми могло б здаватися, а навпаки ростуть і могутнікоть з кожним роком.

НОВЕЛЯ ДО КООПЕРАТИВНОГО ЗАКОНА.

В польськім соймі вже дебатується урядовий проєкт новелі до кооперативного закона. Можливо, що, заки це число нашого журналу дійде до рук читачів, проєкт — може з якимись змінами — стане законом.

Як відомо, проєкт ради міністрів, крім ріжних загострень

відповідальности управ кооператив, обмежує самоуправу дотеперішнього найвищого репрезентативного орґану кооперації в Польщі — Кооперативної Ради, переливаючи чимало її компетенцій на міністра скарбу. Друга засаднича новість, це можливість урядового визначування території діяльности ревізійних союзів та навіть примусового їх фузіонування. Як бачимо, законопроєкт в цій своїй частині сильно пересякнений тенденціями етатизму та урядового інтервенціонізму.

Кооперація — це рух по своїй психольоґії добровільний і самоуправний і без тої самоуправи мусить заснітитися. Це вже доказала сумна історія кооперації під режимом партійної диктатури в большевії і в Італії, де вже попадали многі, і то найбільші споживчі кооперативи. На дорогу вмішування у внутрішні справи кооперації вступив гітлерівський уряд в Німеччині і траґічні наслідки того (м. і. брутального) вмішання зачинають вже показуватися. Свідчать про це враження президента Міжнародного Кооперативного Союзу п. В. Таннера з його недавної поїздки до того краю. Чи нема отже небезпеки, що державний інтервенціонізм в справі кооперації не нанесе шкоди кооперації і в Польщі? Чи може держава в нинішній дуже тяжкій господарській ситуації брати на себе відповідальність за те, що станеться з кооперативами, яким відібрано буде їх право самим улаштовувати свої справи?

ДЕРЖАВНИЙ ІНТЕРВЕНЦІОНІЗМ В КООПЕРАЦІЇ?

Коли завдамо собі труду ознайомитися з правним положенням кооперації в ріжних державах, то прийдемо до цікавого висновку: в державах з вищою культурою і цивілізацією кооперація втішається повною свободою і автономією; в державах з низькою культурою — в справи внутрішньої організації кооператив іноді вмішується держава.

Дуже солідна праця польського кооператора п. Ст. Туґутта п. з. „Порівнююче кооперативне законодавство“ дає богатий фафктичний матеріял з цієї области, доведений до 1931 року. Такі висококультурні країни, як Англія, Франція, Бельґія, Данія, Швеція, Норвеґія, Фінляндія, Спол. Держави Америки, Канада і др. — оставляють кооперації таку далеку самоуправу, що крім обовязку предкладання білянсів не завели ніяких дальших приписів щодо ревізії і контролі кооператив. Виїмок становлять ті випадки, коли кооператива має кредит від державних чинників. Середня Европа за прикладом Німеччини і Австро-Угорщини завели вправді обовязок ревізії кооператив, оставили одначе організацію цієї контролі самій кооперації у формі обовязку бути членом якогось Ревізійного Союзу. В суті річи на тім самім стояло і обовязуюче в Польщі від 1920 р. законодавство, яке й було основою дотеперішнього успішного розвитку кооператив.

Державами, в яких заведено **д е р ж а в н у** контролю над кооперативами, є крім СРСР і Італії, ще такі держави: Греція, Югославія (щодо рільничих кредитових кооператив, опертих на державнім кредиті), Мексик, Арґентина, Китай, Індії, до певної міри Японія. Румунія, хоч в ділянці кредитової кооперації завела обовязок членства в однім державно-кооперативнім банку, то в справі ревізії і контролі кооператив оставляє кооперативам свободу бути членом якої хоче „кооп. унії“. Самі ті ревізійні унії (союзи) мають свободу і самоуправу.

Треба однак зазначити, що у всіх вище наведених господарсько приосталих країнах кооперативи є насаджувані згори і фінансовані публичним грошем. Значить — публична контроля над ними має тільки характер господарської конечности, яка напевно відпаде, коли кооперативи стануть фінансово на власних ногах. Подібний був стан також в передвоєнній Росії, де кредитові (але тільки кредитові!) кооперативи, фінансовані з міністерства скарбу, підлягали його інспекції.

Колиб на основі нового закона малося в Польщі зачати бюрократичне реґулювання внутрішніх діл кооперації державою, то це, зовсім на наш погляд непотрібне, цофнулоб цю державу взад, до умовин, в яких живуть держави з примітивною культурою і громадською організацією.

ГІТЛЄРІВСЬКИЙ УРЯД ВИЦОФУЄТЬСЯ.

Не лише в закордонній політиці гітлєрівського уряду помітний в останніх часах відворот від первісних кличів і обітниць — видний він також у многих точках в господарській і соціяльній ділянці. В закордонній політиці місце офензиви проти Франції, Польщі, Англії і др. держав заступили миролюбні переговори та стремління до тревалого порозуміння зі своїми західними та східними сусідами.

В господарській і соціяльній ділянці наступив передовсім рішучий зворот від обіцюваної протикапіталістичної, протибанкової й протикартельної політики. Також в нівець розвіялися обітниці парцеляції приватних земельних лятифундій, а остала в програмі лише кольонізація **державних** домен і маєтків. Але й тут прийшло розчарування для найбільш голодних на землю. Уряд заповів, що буде протеґувати тільки більшу форму селянських господарств. Пляновані Erbgüter це мають бути господарства 100—200 гектарові.

Богато надій звязувано в перших місяцях урядування нової влади з проєктом поборювання безробіття через ліквідацію **подвійного зарібкування.** Говорилося і писалося широко про комісії, які мають на місцях переконтролювати зарібки кожної несамостійно зарібкуючої людини. Сьогодні і цей плян упав і то

у цілих 100 відсотках. „Rundschau“ орґан Державного Союзу Спож. Кооп-в з дня 25. XI. ц. р. у більшій статті повідомляє про мотиви, чому уряд відступив від тої думки.

Важніші мотиви такі: Одиниці, що мають по два або й більше джерел зарібку, це звичайно найбільш ініціятивні і цінні одиниці. Іноді тільки тим більшим зарібкам треба завдячити те, що можуть повставати родини і родитися діти. Засада, що родина має мати тільки одно джерело зарібку, стоятиме на перешкоді дітям діставати працю попри батьків. З тих усіх причин круги правлячої партії прийшли до висновку, що урядова акція проти подвійного зарібкування може принести більше шкоди, як користи і припинила її.

Повно неясности також в голосній справі про перебудову цілого суспільства на **становій засаді** — Ständerordung. Це був основний боєвий клич гітлеризму. Чимало про нього писалося, хоч від того писання справа не ставала ані трохи ясніша: в чому власне малаб полягати ця соціяльна реформа. Зорганізувати суспільні стани у свого рода цехи, з характером офіціяльних корпорацій — ось була загальна формула. Але який мав бути господарський, соціяльний і політичний сенс тої зміни? Очевидно — круги правлячої партії обіцювали собі по ній скріплення влади самого урядового апарату над суспільством, бо тоді може не бувби зовсім потрібний парлямент. Але представники окремих станів думають про що інше: про використання станові організації для **господарського** скріплення свого стану. Стан купців — про зниження податків, звишку цін і т. д. Стан ремісників — теж саме, стан хліборобів („живителів“) — про теж саме, стан промисловців — так само, стан лікарів, адвокатів і т. д. — про вищі тарифи для клієнтелі, стан робітників — через свої професійні союзи хоче далі добиватися того, чого все добивався. Як бачимо — це все стара пісня і нового тут особливо нічого, з тою тільки ріжницею, що тепер, при примусовім членстві в корпорації, сила тих цехів мусілаб значно вирости, а тим самим боротьба між окремими станами булаби ще гостріша.

Усі ці тенденції до еґоїстичного використання нової форми організації прив[illegible]ли в національно-соціялстичних кругах до ревізії і цеї точки [illegible]ограми. Згадана вище „Rundschau“ 9. грудня ц. р. закликає, щоби станову організацію наповнювати духовим а не матеріялістичним змістом. З тону статті слідне розчарування що до цілої задуманої реформи.

ВИЗНАЧНИЙ АНҐЛІЙСЬКИЙ ЕКОНОМІСТ ПРО ПОЛОЖЕННЯ.

П. Генри Стракош, визначний англійський знавець валютарних справ, говорив недавно у Бредсфорді слідуюче:

На господарській конференції у Лондоні зазначилися два напрямки. Хоч обидва були згідні в тім, що коріння кризи

є у спадку цін, то одні хотіли протиділати кризі через зниження коштів продудції до рівня цін, тоді як другі бажали собі підвищення цін, щоби вони могли покривати кошти продукції. Прихильники першої ґрупи рекрутувалися переважно з тих немногих країн, де валюта ще опирається на золотовій підставі, або таких, котрі піддержують свою золоту валюту тим способом, що не платять своїх довгів. Друга ґрупа рекрутувалася з делеґатів всіх інших країн, майже цілого світу.

Кожна країна в перших двох роках кризи намагалася серіозно зменшувати кошти, щоби йти в парі зі знижкою цін. Вислід того був такий, що ціни падали щораз нижче, продукція і торговля корчилися, а безробіття зростало. Бюджетові дефіцити ставали чимраз більші, а можливість рятувати положення через зменшення публичних видатків і піднесення податків, була щораз менша.

Виявилася вся правдивість англійської пословиці: „З о л о т о с а м о щ е н е о з н а ч а є д о б р о б у т у“. Платничий білянс Сполучених Держав, який у 1929 р. мав надвижку 450 міл. долярів — в 1933 році ледви вирівнюється. У Франції справа ще гірша. Коли в 1929 році було 8 міліярдів франків надвишки довозу гроша над вивозом, то в 1933 р. буде правдоподібно дефіцит $3^1/_2$ міліона франків. Таким чинсм дві найбільші держави-вірителі (не рахуючи Вел. Британії) в дійсности втратили то своє першенство в тім сенсі, що їх платничий білянс не дозволяв ніяких більше вкладань за границею.

Більш драматичної форми відплати годі було сподіватися.

Тому що ці дві держави надуживали своєї сили як вірителі, то невмолима потуга законів господарського життя відібрала їм уже їхню міць.

Країни, які відійшли від золотого парітету валюти, в міжчасі визволилися також від думки про дефляцію (знижку) коштів. Тоді як в Англії ціни у фунтах остали без змін, ціни у валютах, опертих на золоті, падали далі. Спадок курсу фунта за границями Англії приніс довжникам Англії — полегшення і дав їм можливість вивязуватися зі своїх платностей.

Хоч поважніших ознак поправи ситуації досі нема, то все таки референт уважає, що треба стреміти до у р у х о м л е н н я к р е д и т і в, до підпирання п у б л и ч н и х р о б і т п р и п о м о ч і п о з и ч о к; також треба з м е н ш и т и п о д а т к о в і т я г а р і. Це все разом дасть змогу цінам підноситися вгору.

ПОЛОЖЕННЯ КООПЕРАЦІЇ В ХЛІБОРОБСЬКИХ КРАЇНАХ

У листопадовому числі „Міжнар. Кооп. Огляду“, у вислідах анкети про положення кооперації в ріжних країнах, читаємо м. ін. таке:

„Важкі відносини в хліборобстві на загал загальмували

розвій кооперації. Прим. в Естонії, де приблизно 75% краєвого виробництва і около 50% цілого експорту припадає на хліборобство — в наслідок знижки цін хліборобських продуктів закупочна сила населення обнизилася дуже сильно. Це привело до обнижки життєвого рівня і мало здержуючий вплив на діяльність кооператив. В сусідніх державах Латвії і Литві низькі ціни масла вплинули відємно не лише на розвиток молочарських спілок, але й на цілий кооп. рух взагалі, з причини зубожіння рільників. В Ісляндії спадок експорту приневолив союз ісл. кооператив до звуження імпорту. В Норвеґії так рільництво як і рибальство перестали бути оплатним заняттям; селяни і рибаки обмежують свої закупи. В Мадярщині, Румунії і в Польщі є гостра нужда серед хліборобського населення.

З другої однак сторони **серед українських кооператив в Польщі**, віддалених більше від ринків експорту, коли в наслідок спадку цін положення погіршилося більше, як де, — це підштовхнуло кооператорів до кращої розбудови збутової організації. Варто ще навести два варті уваги приміри, які свідчать про те, як господарська кріза може привести до скріпленої кооперативної активности. Кооперативний осередній комітет в Данії звідомляє, що данський кооп. рух виказує здобутки, в многих точках значно більші як серед нормальних відносин. Розвиток показує опять, що трудності, якщо тільки їх правильно поборюється, є тільки засобом для більшої єдности. Союз східно-швайцарських хліборобських кооператив, зазначивши, що кріза підносить вимоги до кооператив, додає, що ця обставина приводить до інтенсифікації праці і поліпшення обслуги членів.

ЧИ ЦУКОР ЩЕ „КРІПИТЬ"?

Мабуть не всім впало у вічі, що від довшого часу припинилася рекляма споживання цукру, якої давніше було всюди повно: по ґазетах, на стаціях і в льокалях і т. д. Сталося це по останній (одинокій) знижці ціни цукру, яка, як відомо, виносила аж (!) 15 ґрошів на 1 кільограмі.

Очевидно цукровий картель рішив відбити собі цею дорогою зменшений дохід з продажі цукру, обмежуючи видатки на рекляму. Хтось мігби подумати, що калькуляція цукроварень справді відчула цю 15-сотикову обнижку цін!

Недавно проголосила свій білянс цукроварня в Крушвіци, де виказала за 1932/33 рік 318.620 зл. чистого зиску, а окрім того призначила в тім однім році 1,442.000 на амортизацію. Кошти фабрикації з додатками і процентами виносили 5,469.986 зл., а доходи брутто 7,055.545 зл.

Цукровар має закладового капіталу 4,5 міл. зл., а амортизаційний фонд є понад два рази вищий — 9,3 міліонів злотих.

Акційна спілка Ходорів при акційнім капіталі 9 міл. зл., виказала за останній рік зиску 1,4 міліони зл.

Інші цукрівні в Польщі, розмірами менші, виказують зискіь по 200 до 300 тисяч зл. кожна. Страти не мала ніодна.

Цукровий інтерес сьогодні — найбільш поплатний в цій галузі промислу найвищі з усіх.

НАРОДНЄ ГОСПОДАРСТВО.

Валюта.

Проблєма стабілізації валют.

Передумовою загального валютарного спокою у світі є повна стабілізація американського доляра й анґл. фунта, далі припинення валютарно-господарської війни між цими обома валютами, введення їх у тривале взаїмне відношення і врешті безумовна солідарність Америки й Анґлії з рештою господарського світу в поборюванні валютарного хаосу. Бо доки два господарські великани мають нестабілізовані валюти, які міняють свою вартість з дня на день, доки міжнародня виміна господарських дібр натрапляє на труднощі не тільки митних барієр, але й валютарного неладу та врешті доки **насильно є задержана світова циркуляція золотого металю, без якого стабілізація валюти не є можлива** — то доти не можна наладнати нормальних господарських звязків між народами й не можна сподіватися міжнародного урухомлення капіталів та думати про міжнародній кредит.

Отже дві конечности висуваються у міжнародніх валютарних питаннях: 1) стабілізація доляра й фунта та 2) солідарність у валютарних справах. Ці конечности такі пекучі, що головно задля них зібралася була окрема світова конференція (так зв. льондонська), та через них ця конференція і розбилася. Одначе це не значить, що наведені вгорі конечности вже відпали, бо вони будуть висуватися, як міжнародня справа, при кожній нагоді господарських розмов так довго, доки валюти передових національних господарств світа не будуть дефінітивно стабілізовані. Очевидно з цього ніяк не може випливати, що сама стабілізація валют є справою міжнародньою, бо є безсумнівною правдою, що **кожний нарід мусить свою валюту стабілізувати власними засобами й для тривалости цеї стабілізації створити собі відповідні господарські й фінансові передумови**. Стабілізація валюти переводиться власними силами кожного народу, без ніякої міжнародньої допомоги, з виїмком звичайної помочі в кредиті. Тому міжнародня валютарна солідарність має свої досить вузькі межі й не можна від неї вимагати того, чого вона не в силі створити. Кожне національне (державне) господарство **несе виключно само відповідальність за стан і долю своєї ва-**

люти, бо від способу ведення цього господарства залежить стабілізація валюти.

Створення тривалих передумов валютарної стабілізації, у витворених відносинах, мусять попереджувати ось-такі уздоровлюючі процеси в господарському й фінансовому стані держав:

а) **обниження коштів промислової продукції і її цін** на ступінь цін за сільсько-господарські продукти, щоби ціни промислових виробів достосувалися до купної сили цеї частини громадянства, що живе з хліборобства. Процес обнижування цін у промислі мусить потягнути за собою: 1) зменшення доходів (зисків) підприємства, 2) зменшення заробітньої платні працівників, 3) зменшення податкових тягарів, наложених державою на промисл і 4) загибіль декотрих віток промислу, які працюють задорого, або без яких можна без шкоди обійтися.

б) **редукція державних бюджетів** і достосування їх до платничої спромоги цілого національного господарства. Видатки держави мусять бути поменшені, щоби не треба було витискати з господарського орґанізму більше, ніж він є в силі дати.

в) **обниження життєвої стопи декотрих верств нехліборобського населення** до тої міри, щоби це могло дати державі змогу поменшити свої адміністраційні видатки й ставити до господарюючого колєктиву менші податкові вимоги.

г) серед громадянства мусить прийти більше **рівномірне розділення суспільного доходу,** а в індивідуальних господарствах мусить заістнувати змога дійти до **переваги прибутків над видатками**, щоби відновився ощадностевий процес.

ґ) обниження відсоткової стопи від капіталів (вложених і позичених), обниження чиншів і поменшення соціяльних тягарів, наложених на господарський орґанізм.

д) ведення національного господарства так, щоби воно капіталізувалося і щоби його **активність у міжнародній виміні дібр** давала тривалу запоруку рівноваги цілого господарства й **творила підставу зрівноваженого платничого білянсу**.

ж) заведення повного внутрішнього порядку й строгої законности, скріплення безпеки в маєткових справах, закинення етатистичних починань в господарській области, та обмеження ролі державної влади в господарських справах до завдання безстороннього реґулятора господарської чинности.

з) відступлення від ідеї повної самовистарчальности поодиноких національних господарств та відновлення міжнародньої виміни дібр, через усунення непрохідних митних барієр, щоби звільнити хліборобське населення від непомірно дорогого оплачування цеї самовистарчальности, яка будує дорогий і лихий промисл.

Здійснювання цих передумов даватиме змогу перевести тривалу стабілізацію валют. Поодинокі етапи цієї стабілізації були-б такі:

1) **протиінфляційна й протидефляційна валютарна політика** емісійних банків, яка матиме на цілі утримати суму грошевого обігу в релятивній незмінчивости, та в ніякому разі не допустити до емісії непокритих паперових грошевих знаків;

2) політика незмінчивости грошевого обігу має мати на увазі передусім **удержання стабілізованих цін** на внутрішньому ринку й **втримання** даної **купної сили гроша**, що в свою чергу — майже автоматично — триматиме девізовий курс на сталому рівні;

3) невтручування держави до валютарних справ у спосіб порушуючий валюту й понад міру, яка є конечна для бездоганного функціонування грошевого уладження, бо невідповідне або надмірне втручування держави у валютарні справи веде звичайно до заломання валюти;

4) поворот до нормального грошевого уладження, себто до **золотої валюти**, з правом вимінности банкнотів і свобідного биття монет.

Міжвалютарні звязки.

Нема ніякої рації приймати, що обниження вартости американської чи анґлійської валюти **мусить** за собою потягнути обнижку вартости інших валют, зокрема тих, що є стабілізовані. Стабілізація валюти спирається на силі національного господарства, а тому **передумови й опора стабілізації находяться все тільки в даному господарстві** й ніколи в міжвалютарних звязках, які є тільки результатом вимінного (в тім і кредитового) руху між поодинокими господарствами. Господарські звязки між народами, є досить живі й ріжнородні, одначе з цього ніяк не може виходити, щоби заломання одної чи двох, навіть дуже впливових валют, могло викликати якусь загальну валютарну катастрофу. Хто добачує причину такої небезпеки в самих тільки міжвалютарних звязках, а не в основних недомаганнях поодиноких національних господарств, той мусів би припускати, що між валютами є якийсь містичний звязок і такий високий ступінь взаїмної залежности, що одна заломана валюта мусить потягнути за собою й другу. В дійсності так справа не виглядає, бо взаїмна залежність валют не може бути ніколи більша, ніж є господарські звязки між даними господарюючими колективами, при чому ще багато залежить від характеру цих звязків. Ніякої простої залежности між валютами нема, а є тільки міжнародні господарські звязки, на основі яких формується взаїмне цінове відношення поодиноких валют (= девізовий курс). Певно, що стабілізована валюта може найтися в деякій небезпеці, коли довкола неї шириться валютарне спустошення, але таку небезпеку **все можна** при деяких жертвах **відвернути,** коли тільки національне господарство є здорове й активне, **а підстави стабілізації валюти ненарушені.**

Одинока більша невигода стабілізованої валюти супроти

валюти обниженої у вартости, це — слабша конкуренційна спромога на чужих ринках, коли тільки дані держави на даних ринках стрічаються. Навпаки, обниження вартости амер. доляра створило значні вигоди для держав, що є довжниками Америки, бо поменшені суми довгів менше обтяжують бюджет та платничий білянс, а тим скріплюють основи стабілізації валюти. Здогади, що так зв. „бльок золотих валют“ вже недовго втримається, не мають ніякої вартости, бо ці здогади не опираються на глибшому знанню міжвалютарних взаємин, є дуже зле передумані й є радше туманним пророченням, ніж арґументованим поглядом. З цих моїх завваг ніяк не випливає, що „золотий бльок“ доконче втримається. Заступаю тільки погляд, що колиб поодинокі валюти золотого бльоку заломилися, то перших і найважніших причин заломання слід буде шукати в господарському й фінансовому положенні дотичних держав, а не у міжвалютарних звязках. Колиж ці держави заховають і на далі свою господарську, в першій мірі експортову, активність, стабілізовані ціни й зрівноважений бюджет, то їхнім валютам не буде загрожувати ніяка небезпека. Зрештою Америка й Анґлія мусять врешті-решт свої валюти стабілізувати, бо рухливий курс цих валют шкодить їх власному господарському життю, тримає в заколоті ціни на внутрішньому ринку, спинює капіталотворчий процес і справу кредитування, та підтинає державні доходи.

Польська валюта.

Стан польської валюти є на той час зовсім вдоволяючий, а алярми про недалеке заломання польського злотого не здійснюються.

Очевидно, що **польську валюту буде можна втримати стабілізованою так довго, як довго буде можна тримати в рівновазі** (з нахилом до активности) **платничий білянс Польщі**. Тому втримання платничого білянсу в рівновазі — це буде найважніше завдання польського господарства. Банк Польський мусить вести відповідну девізову політику й умілими інтервенціями нівелювати відхили своєї валюти від золотого парітету, але конечною передумовою успіху цієї політики є зрівноважений платничий білянс і **незбільшена, ані не зменшена кількість грошевого обігу.** Платничий білянс має досить невидний механізм, а його точна контроля натрапляє на значні труднощі, бо вести сякутаку евіденцію платничого руху зі заграницею є досить тяжко. Є правильною засада, що хто опановує платничий білянс, той опановує також девізовий курс, одначе опановування платничого білянсу в польській дійсності можна переводити тільки при великих зусиллях і жертвах (напр. експорт цукру!).

В даних умовинах, Банк Польський — який є відповідальний за долю польської валюти — не повинен і **не може вести якоїсь ліберальнішої кредитової політики, щоби** дорогою кре-

диту **не впустити в обіг ні одного злотого більше, ніж господарський рух потребує.** Дуже на місці була би радше значна здержливість в кредитуванні. Хто пропонує емісійній установі, щоби ліберальніше поступала при уділюванні кредитів (значить — давала його обильнішою рукою), той недобачує наскільки така політика є загрозлива для стабілізації валюти. Нормально **кредити даються в міру припливу нових заощаджень,** а не дорогою емісій банкнотів. Домагання, щоби Банк Польський не пускав до обігу нових банкнотів є дуже оправдане, бо збільшений грошевий обіг міг би нарушити рівень цін і тим пошкодити валюті. Правда, що ціни значно понизилися в рр. 1930 до 1932, особливо на ринку сільско-господарських продуктів і в такій самій мірі **піднеслася купна сила гроша,** одначе **обнижка** цін ішла **у світовому масштабі,** в кожній державі майже рівночасно й рівнобіжно, а тому ця обнижка не вплинула на зміну взаїмного курсового відношення поодиноких валют. Так, як Банк Польський не може ліберальною кредитовою політикою збільшувати суми грошевого обігу, так само він **не може** його дефляційними мірами **зменшувати,** бо таке зменшення обігу принесло би тяжкі наслідки. (Від дефляційних **плянових** заходів треба відріжнити звичайне поменшення обігу, яке може бути викликане поменшенням господарського руху. В такому випадку це поменшення не шкодить валюті й не називається дефляцією.)

Виказ обігу білетів Банку Польського показує, що банк веде політику **протиінфляційну,** бо не збільшує грошевого обігу і **протидефляційну,** бо цього обігу не зменшує. Веде отже правильну політику **постійної суми грошевого обігу,** що забезпечує стабілізованість цін на внутрішньому ринку, а з тим і стабільність валюти. Стан банкових білетів тримається досить постійно біля одного міліярда зол. Обнижена недавно дисконтова міра не була може оправдана станом на грошевому ринку, але ця обнижка не має впливу на висоту грошевого обігу, бо кредит в Банку Польськім є контінґентований, а тому знижений дисконт не впливає на висоту кредиту. В інтересі банку є тільки, щоби **не вливати в господарське життя нових кредитів, у формі нових емісій банкнотів.**

Не безпосередній, а тільки посередній звязок з валютою має **державний бюджет.** Колиб він був стало дефіцитовий, а держава не могла дефіциту покрити позичкою, то тоді заіснувала би небезпека, що держава була би змушена позичати в емісійнім банку, а той міг би зреалізувати позичку тільки новою емісією банкнотів, яка погіршила би внутрішню вартість гроша, викликала би загальну звижку цін, отже мала би наслідки звичайної інфляції, бо дійсно нею була би.

Польська держава є тепер у кращому положенні, бо національна позичка принесла державному скарбови поверх 300

міліонів зол. В той спосіб, на якийсь час, зникла загроза для валюти зі сторони держави. У звязку з цею справою підносяться голоси, що національна позичка викличе тісноту на гріш та приведе зі собою наслідки дефляції. Цей погляд вважаю невірним. **Сплати** на рахунок позички ніяк **не зменшують грошевого обігу**, бо зібрані на позичку суми **вертають назад до обігу** дорогою виплат, які робить держава. Вплата на р-к позички може забрати дещо оборотового капіталу поодиноким субскрибентами, але вимінний рух, ціни й валюта тут на нічому не терплять, бо купна сила, стягнена в одної частини громадянства, дається другій частині, а в результаті не буде поменшена, ані погіршена внутрішня вартість гроша. В додатку сплати на позичку є ратальні і те, що держава дістане на р-к позички з одної сторони — виплатить на покриття своїх потреб з другої сторони. **Грошевий обіг** тут **не змешиться і тому ніякої дефляції не буде**. Домагання деяких кругів, щоби Банк Польський, на місце стягненої на позичку готівки, допоміг господарству новими кредитами, не сміє бути здійснене, бо грошевий обіг фактично збільшився би сумою уділеного кредиту і це була би справжня інфляція з катастрофальними для валюти наслідками.

Інша справа, що забирати господарському орґанізмові значні суми тільки на те, щоби ними поправити бюджет є взагалі проявом невідрадним. І без того податкові тягарі обтяжують над міру господарське життя. Коли звичайні податкові доходи не вистарачють, то тут нема іншої ради, тільки зредукувати видатки на рівень приходів. Що редукції є можливі — про те мабуть нема двох думок, бо переріст видатків на уряди і урядників є очевидний, а службові побори є на загал ще досить високі, коли брати на увагу пересіч доходу всіх громадян держави. Що урядничі круги мають розмірно за високу життєву стопу й бажають доконче утримати її на осягненому рівні — то це ясно, одначе з цього не виходить, що ця життєва стопа не сміє знизитися і що держава повинна за всяку ціну, навіть позичками, утримати високий життєвий рівень свого урядництва. Зубожіння хліборобського населення держави є таке велике, що воно мусить викликати ослаблення натиску податкової шруби й **мусить привести до обниження життєвої стопи інших верств населення**. Це безумовно має звязок з валютою, бо в даному випадку вислід позички йде на забезпечення купної сили таким верствам населення, які є найменше учасні в господарському діянні й на втримання консумційної сили у вищому ступні, ніж це господарськими оглядами є оправдане, а бюджет в будуччині буде обтяжений відсотками й амортизацією позички.

Валюта й довги.

Обниження цін за сільсько-господарські продукти, а потім — у меншій мірі — за вироби промислу було наслідком глибоких структуральних перемін у світовому господарстві, які зайшли через знівечення міжнародньої виміни дібр, що була оперта на спеціялізації продукції і праці, та через створення замкнених національних господарств, які під охороною митних барієр мають викликати у себе всесторонність продукції й господарську самовистарчальність.

У всякому випадку загальна **обнижка цін не була наслідком** такої чи іншої **валютарної політики** й тому у ній не можна шукати засобів для оздоровлення господарства. Правда, що обнижка цін значила одночасно збільшення внутрішньої вартости гроша, бо збільшила його купну силу і привела до досить поважного **збільшення довжних тягарів**. Одначе **невалютарне явище не може бути спонукою для валютарної політики, щоби вона для зменшення чи злагіднення довжних тягарів нагинала або й ломила самі підстави стабілізації валюти й умисно приводила до її заломання та обезцінення.**

Валюта є чинником в господарському діянні індиферентним і повинна заховати як найбільше стабілізовану вартість, а тому в ніякому разі не можна жертвувати цеї стабільности для облекшення довжних тягарів і для пересунень між довжниками й вірителями.

Тут і там пропонована **редукція довгів** (зогляду на збільшений внутрішний тягар довгу) — є справою зовсім окремою, яка вдаряє у найважніші основи облігаційного права. **Але ця справа не має нічого спільного з валютою** й тому при валютарних питаннях її обговорювати не слід*). **Ілярій Ольховий.**

ПРОБЛЄМИ КООП. ОРҐАНІЗАЦІЇ І ПРАКТИКИ

Про борги в міській споживчій кооперації.

Ів. Петрушевич в брошурі: „Поучене, як заводити спілки системи Рочдель“ (Львів, 1911, накл. „Нар. Торговлі“) написав ось що: „Пятьдесять літ працюють у нас люди над витворенням сільської торговлі, ведуть крамниці часто з неімовірним пожер-

*) **Справлення помилок:** В статті І. Ольхового „Валюта“, в „К. Респ.“ за грудень 1933, просимо справити такі помилки: 1) На стороні 385 у 8-ому рядку згори випав склад „за“, а по справленні, має бути: „за якою не зараз ідуть правні акти“. 2) На стор. 386 у 1-шому рядку здолини замість слова „бажаного“, має бути: „банкового“. 3) На стор. 387, 20 рядок згори зам. „повну“, має бути „давню“.

твованням власної вигоди, часу, праці, образовання. І деж ті здобутки, деж ті маєтки за 50 літ по наших крамницях нагромаджені? Кілька ліплених хатин, збудованих на громадському болоті, вогких, знищених грибом, темних, в яких валяється кілька топок соли, троха сірників, банька нафти та кілька поломаних коробок з гузиками та всіляким сміттям, — отсе надбання нашої 50-літньої праці. Тимчасом здобутки мозолів, важкої, нераз кервавим потом зрошеної праці потонули, — де? В кишенях кільканацяти сільських галапасів, що ні сіють ні орють, але живуть тим, що по сільських крамницях на борг понабирали. В кожнім селі найдеться іменно чимало здеморалізованих людей, що радо причинюються до заснування якоїнебудь крамниці і потім беруть в ній так довго на борг, поки лиш крамниця який товар має. Колиж однак така нещаслива крамниця зачне вже занепадати, вони не тільки що не почуваються до обовязку віддати довг, але ще йдуть купувати до чужих, бо у власній крамниці нема вже товару, або упоминаються за довг.

І комуж служать горячі прихильники системи боргування? За чию справу розпинаються вони з таким одушевленням? Аджеж вони помагають галапасам роздрапувати нашу кервавицю та деморалізують і так нечисленні у нас одиниці, що хотіли́б щадити, коли би хтось показав їм дорогу.

Чи хто розумний може рахувати до народнього маєтку, до наших культурних здобутків, замащену, розтрясену, ніби купа онучей, книгу крамничних довжників, на якій має опиратися цілий маєток сільських крамниць?"

Те, що писав пропаґатор споживчих спілок, заслужений громадянин І. Петрушевич — про сільські кооперативні крамниці ще у 1911 році — має свою повну актуальність і нині, в 22 роки пізніше — і то в рівній мірі для сільських, як і для міських споживчих спілок. Кредитування як було, так і є до нині найстрашнішим з усіх ворогів кооперації в нещасній Галичині і підідає по пару роках існування майже кожну кооперативну крамницю.

В названій вище брошурі І. Петрушевича присвячено справі кредитування дуже богато місця. В переконуючих словах автор виложив там всі найважніші арґументи проти боргування — арґументи дійсно важкі — і все надармо. Борг як був, так і остав надалі, навіть в тій самій установі, що видала книжку І. Петрушевича. А коли в повоєнний час галицькі люди почали відновлювати і поширювати кооперативне діло — разом з багатьома добрими цінностями відновлено, на жаль, і те найгірше лихо — кредитування. Боргування виявилося в Галичині стихійною силою, могутнішою від бажань і постанов кооперативних провідників. Коли воно не знищило ще перед війною многих установ, то головно тому, що тоді ще були

„нормальні часи", коли відсоток несолідних боржників не був такий величезний, як сьогодні, коли вексель був ще векслем, судовий позов давав можливість протягом короткого часу одержати присуд, а екзекуція була справді екзекруцією. В повоєнних часах, а особливо в розгарі сучасної великої господарської кризи відносини змінилися на гірше. Нині, по 4 роках кризи, особливо в місті, можна з певністю сказати, що гріш, розданий на борг у формі товарового кредиту, є гріш на добру половину пропащий!

А однак мимо того всього — борг у міській споживчій кооперації існує ще й далі. Скільки-б разів ви не підносили цю справу на загальних зборах кооперативи, на надзірній раді чи управі — завжди почуєте один і той же реєстр арґументів в обороні місячного книжкового кредиту для „певних покупців". Ці арґументи такі: як не дасте на борг, то клієнт піде до другого склепу; коли так нагло урвати людям кредит, то це булаб для них катастрофа; зменшаться або й цілком устануть обороти кооперативи; почнеться аґітація проти кооперативи і т. д.

Авторові цих рядків довелося вже від двох літ вживати в одній львівській кооперативі усіх засобів арґументації проти кредитування — завжди без результату. Що більше — люди навіть ображувалися, як можна підносити взагалі розмову про припинення їм кредитів. „Що-ж то ми які обманці, щоби нам стримувати кредит? Чи-ж кожний з нас не є на певній посаді?" і т. д. Колиж під натиском надз. ради управа кооперативи почала таки здержувати кредити тим особам, які залягли з місячними вплатами, то дійшло до того, що службовик одної народньої установи почувся тим до тої міри ображеним, що виповів уділ в кооперативі і перестав брати товар.

Це вина тутешніх о б с т а в и н, цілого галицького життя (галицького в тім значінні, що так само думають не лише Українці, але й Поляки і Жиди). В тій знужденілій, ожебраченій країні вже від десятиліть люди забули, що значить життя з готового; все тут живе „з долу" — урядник, учитель, священик, ремісник, купець, мужик... До тої стихії життя на борг пристосувалася й торгівля, даючи на кредит товар; при тім однак приватний купець забезпечує себе від ризика втрат — вишрубовуючи ціни при кредитованім товарі, обманюючи на якости і скількости... Кооператива таких штук не може і не хоче робити — тому й небезпека кредиту є для неї більша.

Пересвідчення про конечність місячного кредиту „на книжку" по містах таке загальне, що йому не оперлася навіть кооперативна офіціяльна опінія.

Від часу, як ті резолюції ухвалювалося, — пройшло близько два роки — два тяжкі роки кризи. Господарський горизонт захмарений нині ще більше, як тоді — і чимало з того, що

тоді ще вважалося певним — нині вже втратило таку опінію. Напр. доляр тоді вважався найпевнішою валютою світа; заінтабульована на добрім місці претенсія вважалася не тільки певною — але найпевнішою з певних льокат. Нині — на те покручують головою. Посада державного урядовця і його місячні побори, як підстава книжкового кредиту — вважалася тоді певним підкладом — сьогодні при постійних редукціях персоналу і „переґрупуваннях" їх платень — і тут є вказана як найбільша обережність.

Гіркий досвід останніх літ виявив, яку малу вартість мають кавційні, а часто навіть обігові вексլі, що їх побирають споживчі кооперативи від своїх боржників, як забезпеку уділеного їм місячного кредиту. Мимо того, що управа кооперативи щомісячно цензурує реєстр лядових довжників, виключаючи від кредиту особи, сумнівні щодо своєї певности — майже нема місяця, щоби з оставших „певних" т. зв. „місячників" кількох не залишило при вплаті якихось решток, які обіцяють вирівнати на другого першого. І так, при найбільш суворій цензурі кредитів, не встережешся, щоби сальдо заморожених боргів не росло з місяця на місяць, бо майже кожний місяць приносить якусь несподіванку для ваших клієнтів: то якусь нову драчку, то знижку платень для певної ґрупи відборців, то закуп вугля на зиму і т. д. і т. д.

„Треба боротися з несолідними боргами!" Гарно сказано. Та годі скривати правду: фраза про боротьбу з несолідними боргами — є вимогою, яку нині дуже трудно здійснювати. Раз допущено борги, і раз з того силою факту виросли боргові залеглости — то з тим моментом справа вже пересуджена. В практиці справа представляється ось як:

Боржник („місячник") залишив недоплачену рештку, скажім 20% боргової квоти. Управа міркує: здержати кредит — покупець відійде до другої крамниці, пропаде його місячний набір, та ще й залишиться рештка (довг). Рішають: давати далі. По місяцеві наш гість оставляє нову рештку (скажім, нових 20% (разом вже 40%). Повторяється та сама історія, з тим, що тепер загроза втрати вже більша, бо цілих 40% місячного набору.

Хочете знати — звідки беруться ті великі суми заморожених боргів по міських споживчих склепах? — В більшости з таких щомісячних недоплат. Нарешті діло доходить до того, що сума боргів перевищує суму уділів, запасного фонду і т. д. Кооператива, не маючи сподіваних впливів „на першого", щораз більше задовжується товаровим кредитом у своїх доставців і нарешті й сама починає втрачати в них довіря.

Не забуваймо ще одної річи: цукор, мука, сіль, молоко, масло і т. д. це вже нині переважно готівковий товар, якого ніякий гуртівник ні доставець не дає на кредит. Значить, коопе-

ратива мусить мати все готовий гріш на закупно цих товарів. Але даючи товар на борг, і не дістаючи по першім всеї належної суми, кооператива видала на це не кредитований собі товар, але готівку, готовий плинний гріш. Котра кооператива нині може видержати на довший час такий постійний випуск крови?

Нарешті (досить пізно) може виринути думка: продавати лише за готівку. Це спинить наростання боргів, це дасть кооперативі що дня свіжий доплив крови до орґанізму! Рада в раду — приходять до висновку, що „покищо" ця реформа неможлива до переведення, бо, в наслідок системи роздачі товару на кредит кооператива майже не має готівкових покупців! (Хоч їх колись могла мати у значнім відсотку). Колиб отже сьогодні рішено: продавати лише за готівку, то від завтра прийшлобся замкнути взагалі склеп з браку покупців.

Який вихід з такої ситуації?

Та кооператива, що в ній є поважний відсоток готівкової продажі — має до вибору: або зрезиґнувати з книжковців, втрачаючи їхній місячний набір, або лишитися при боргуванню, поносячи ризико постійного кровоспусту. Тоді беруть в руки олівець і числять, коли буде більша втрата? Котра сума більша: чи місячний заробок на книжкових товарах, чи сума пересічних щомісячних недоплат клієнтів за товар?

Ліквідувати боргову систему в місті, там, де кредит існував вже довший час — річ тяжка до переведення силами самої кооперативи; та ще й з інших причин. Перестаючи кредитувати, кооператива, о скільки сама задовжена, мусить числитися з тим, що не зможе вивязатися з найблищих платностей — маючи менший оборот (бо вправді в склепі є товар, але товаром векслів не заплатиш). Ліквідація боргування в такім випадку булаб можлива, якщо вірителі кооперативи погодилисяб прольонґувати кооперативі платности, що припадають в найблщих пару місяцях.

Стягання боргів в умовах міського життя, хоч як це неймовірне, значно тяжче, як на селі. Наша сільська кооператива має всетаки більше можливостей стягати борги: дещо довжник сплатить продуктами, дещо відробить фірманкою, дещо кооператива стягне собі при допомозі молочарні з виплат за молоко, або Повіт. Союзу при виплаті за безроги, кури то-що. Т и х в с і х м о ж л и в о с т е й н е м а є н а ш а м і с ь к а с п о ж и в ч а к о о п е р а т и в а. А до того ще не забудьмо, що існує величезна ріжниця в морально-етичнім рівні міського і сільського населення. Міське населення без порівнання більше здеморалізоване, більше привчене до всяких хитрощів, а то й до явного натягання, більше рафіноване, як сільське, де є більше чесности та страху перед осудом громадської опінії. (Працюючи довгий час на передмістях м. Львова,

автор цих рядків доочно переконався, який тут великий відсоток людей без елементарних моральних основ).

Всі наші міські споживчі кооперативи постижені лихом замороження фондів на боргах. Для всіх їх є однаково актуальним питання про ліквідацію старих боргових залеглостей. Але разом з цим повинна прийти й ліквідація продажі на кредит і перехід до чисто готівкової продажі. Без тої реформи, в нинішних щораз непевніших часах, шкода й заходу біля стягання старих боргів, бо все одно це справи не врятує; за якийсь час стоятимемо перед фактом нового розборгування, бо така є сьогодня господарська ситуація. Населення шукає, де би заратуватися кредитом, а споживчий склеп це найпростіша до тої цілі дорога.

Приватні споживчі склепи вже станули на цю дорогу. Вони майже всі перейшли по містах на чисто готівкову продаж. Польські споживчі кооперативи в більшости ще стоять на розстайних шляхах, подібно як наші: новим кандидатам кредиту не уділюють, але старим „певним" місячникам ще дають. Очевидно, що як у нас, так само і в них, з тих „певних" наростають нові цифри боргових залеглостей. Коли так справа тягтиметься далі, то перед цілою міською кооперацією, особливож українською, вирине в недалекій вже будуччині, питання — чи зможе вона взагалі існувати?

Для того, щоби це не сталося — треба негайно перейти до продажі виключно за готівку. На наш погляд, тут не обійдеться без натиску з боку Ревізійного Союзу і Народньої Торговлі — о скільки ці дві установи теж прийдуть до висновку, що така реформа нині вже конечна. **К. Коберський**.

Між коопер. теорією та практикою.

Як мають працювати наші кооперативи на місцях, які завдання мають перед собою наші кооператори, які права і обовязки перебирають на себе керуючі органи низових кооператив, — на цю тему вже не раз говорилося на зборах, анкетах і т. п. та писалося на сторінках преси.

Як ця справа представляється в практичному життю, — про це хочу подати тут кілька спостережень, основаних на фактичнім матеріялі, зібранім в часі ревізії кооператив.

Перед тим, як приступити до характеристики праці персоналу кооператив (крамарів) та діяльности їх керуючих органів (членів управ, надзірних рад та контрольних комісій), рахую необхідним тут застерігтися, що зібрані мною спостереження відносяться виключно до тих 80—100 кооператив для загального закупу і збуту, в яких прийшлося мені бувати. Отже, спостереження ці хоч не відзеркалюють діяльности всіх низових кооператив, членів Ревізійного Союза, то в деякій мірі

можуть послужити підставою до поставлення в цім напрямі більш-менш правильної, загальної діягнози.

I. Праця персоналу (крамарів) в сільських кооперативах для загального закупу і збуту.

Передовсім кілька загальних зауважень про працю персоналу (крамарів) в кооперативах для загального закупу і збуту. Праця ця, при 100%-ій нечинности контрольних комісій (в життю наших кооператив — це загальне явище) та дуже часто при бездіяльности управ — має домінуюче значіння та величезний вплив на матеріяльні висліди діяльности кооператив. Можна тому без перебільшення ствердити, що стан кооператив у нас здебільшого залежить від тої чи іншої праці крамаря. Добрий крамар — добра кооператива, злий крамар — кооператива хилиться до упадку.

Кваліфікуючи цю працю, можна поділити крамарів на кілька типів, саме:

1. крамарів совісних, дбайливих, вправлених та знаючих своє діло;
2. крамарів несовісних та недбайливих;
3. крамарів байдужих, обмежених та безнадійних;
4. крамарів - професіоналів.

Крамарів, що належать до типу совісних, можна в свою чергу поділити на два підвиди, а саме:

а) просто совісних крамарів і

б) совісних крамарів - кооператорів.

Кооператива, що має совісного *крамаря - кооператора*, не знає товарових недостач з вини останнього. Такий крамар добре пильнує повіреної йому крамниці, тримає її в чистоті, дбає про належний запас товарів, старається збільшити її торги, працюючи в крамниці цілий день (від 5-ої години рано до 9-ої, часто 10-ої години вечора), з малою перервою на обід, сумлінно виконує розпорядження своєї управи, старається про приєднання нових членів і взагалі заховується так, як має заховуватися правдивий кооператор.

На жаль, таких крамарів, що є ще й свідомими кооператорами, є обмаль в складі персоналу низових кооператив. По наших кооперативах здибуємо чимало совісних та дбайливих продавців - „крамарів“, але дуже й дуже рідко освідомлених і очитаних крамарів - кооператорів. Якість праці перших пояснюється додатніми рисами їхніх характерів (чесністю, совісністю і т. п.), якість праці других — крім цього ще й кооперативною свідомістю та вірою у великі завдання кооперативного руху.

Совісний крамар (не кооператор), набувши в кооперативі торговельну практику й знання, іноді, з ріжних причин, кидає працю в кооперативі, засновує в тім-же селі свій

власний склеп та від того часу розпочинає з кооперативою завзяту конкуренційну боротьбу. Таких бувших крамарів з власним підприємством, нараховуємо на місцях уже досить значну скількість. (Очевидно, відкривають власні підприємства також і несовісні продавці, манкарі і под.)

Несовісний та недбайливий продавець — це велике нещастя для кооперативи, це зло, яке належить всіма силами поборювати. Праця такого типу крамарів скерована лише на те, щоби в той чи інший спосіб придбати собі за рахунок кооперативи більші чи менші (в залежности від сприту крамаря та степені заможности кооперативи) матеріяльні средства, як надплату до своєї місячної платні за (висловлюючись мягко) „неточне провадження" дорученої йому крамниці.

Крамниця, де працює такий несовісний та недбайливий крамар — може служити прикладом того, як не треба провадити крамниці. Бруд, хаотичне розміщення товарів, неуважне відношення до покупців і т. п. — це в такій кооперативі звичайне явище. В такій атмосфері губиться кооператива, а її місце займає приватний склепик, в якому єдиним товчком для праці є — нажива, несовісна нажива „неточного" службовика.

В часі люстрації, евентуально, ревізії кооперативи, що має такого продавця, — на світло дня виходять більші чи менші товарові недостачі, які підривають у членів довіря до кооперативи й тим підкопують саме її істнування.

Такий несовісний крамар провадить свою руйнуючу роботу іноді досить довгий час. На селі буває досить часто, що нема звідки взяти на місце старого — нового крамаря. Буває, що ніхто не хоче перебирати склепу, чи то з нехіті до цієї праці, чи то з невідомого страху та упередження, що: „хто би не прийшов до кооперативи — все одно мусить скінчити свою діяльність манком". Тому залишають старого крамаря „з таким минулим" на дальшу працю в кооперативі — в тій надії, що „може" слідуючим разом манка вже не буде. Надія, ясна річ, як правило, заводить і кооператива заходить у сліпу вуличку постійних товарових недоборів. В результаті користи від такої кооперативи нема ніякої, а деморалізуючий вплив великий.

Це сумне явище почасти можна пояснити тим, що кооперативи часами засновуються на невідповіднім ґрунті, без переведення підготовчої праці над вихованням місцевих, необхідних до правильного провадження кооперативи, чесних та знаючих людей. Штучне й непідготоване насаджування кооператив було одною з головних причин сучасного ніби-кооперативного життя многих спілок, з постійними організаційними недотягненнями у вигляді касових та товарових недостач, величезного розборгування товару, з байдужістю та кооперативним анальфабетизмом членів і т. п. Другою не менш важною причиною цієї

анормальности вважаємо — цілковитий брак догляду з боку контрольних комісій кооператив та за слабу організаційну працю на місцях з боку повітових, зглядно, районових кооперативних осередків.

Комбінація несовісного і разом з тим спритного крамаря — є для кооперативи найгіршою комбінацією. Такий крамар назовні робить як найліпше враження. „Неточність“ свого урядування старається всіляко скрити. Треба довшого часу на здемаскування цієї особи, хоч методи його шкідливої роботи не є нові. Найчастіші роди зловживань, поза згаданими манками, є такі. Крамар привласнює собі:

1. Зиск від проданих продуктів (при умові непровадження рахунку і книги продуктів).

2. Зиск від проданих та ніде не закнижкованих товарів. Цей спосіб нелеґального зарібку уявляє з себе дуже просту спекуляцію, коли продавець за гроші з ляди сам купує товари. не даючи фактур до ділових книг кооперативи. Ці товари потім продає з зарібком, а чистий зиск від цієї продажі зі спокійною совістю кладе собі у кишеню.

3. Зиск від продажі товарів вище калькульованої ціни. Цей спосіб „додаткового“ зарібку, розрахований на „святу простоту“ та необзнакомлення з цінами товарів з боку поодиноких членів (і не членів) кооперативи, вимагає від крамаря більшої вирафінованости й часто дає йому досить поважну надплату до його місячної платні.

4. Зиск зі свідомого уживання неправильної ваги, чи при добрій вазі — несолідного важення товарів.

Зиск з цего джерела дуже часто досягає значних сум. Так, в одній кооперативі з неправильною вагою та ще з не досить „досвідченим“ службовиком — сім місяців такої праці дали крамареві кругло 500.— зол. надвишки в товарах. Ці гроші, вислід систематичного обскубування покупців, цим разом... залишилися в кооперативі. Спритний та несовісний крамар без сумніву забрав би цей „дорібок“ до своєї кишені, як заплату за свій „сприт“.

Дуже часто трапляється й таке, що крамар, який панічно боїться манка, навмисно робить ріжноманітними шляхами надвишку в товарах, щоби в цей спосіб себе заасекурувати від евентуальних товарових недостач. Ці „надвишки з асекурації“ залишаються в кооперативі аж до часу, поки такий „крамар-асекуратор“ з бігом часу не позбудеться свого страху та не збереться на відвагу — цю надвишку таки вложити до своєї кишені.

Які доріжки знаходить такого типу службовець, щоби на кооперативі заробити — про це скаже нам дещо слідуючий факт. В однім селі кооператива містилася в будинку, де була ще й приватна крамниця й то в такім сусідстві, що двері кооперативи були проти дверей приватника. Крамар товарових недостач при

провірках не виказував. Натомісць (по здогадах управи й поодиноких членів кооперативи) дorобляв собі в той спосіб, що... приходив до кооперативи рано та ввечір не більше, як на пів години; разом це давало одну годину праці в склепі кооперативи. Решту дня кооператива була замкнена. Члени кооперативи з цієї причини примушені були протягом цілого дня купувати в приватнім склепі. В цей простий спосіб крамниця кооперативи губила свою кліентелю, чимраз то більше зменшувалися її торги й кооператива скорим кроком йшла до неминучої катастрофи. На цьому, очевидно, добре вийшов конкуруючий з кооперативою приватний склеп. Не зле почував себе й крамар кооперативи, який (згідно з запевненням місцевих людей) за свою примушену нечинність побирав від конкурента кооперативи що-місячний солідний грошевий „подарунок“.

Зустрічаються також і такого типу крамарі, що виявляють нахил до вчинків, які явно колідують з правом. Ці панове, свідомо зробивши на велику суму товарову недостачу, стараються це затушуати, симулюючи (часами — досить хитро) влом до кооперативи. В цей спосіб вони стараються свою вину звалити на непійманих злодіїв-вломників. Ці кримінальні операції — ясна річ — залишаються не викриті й тому остають без належного покарання.

Іншого типу крамарі стараються вже підчас ревізії покрити зроблену ними товарову недостачу, штучно збільшуючи (неправильно поданими сумами чи неіснуючими довжниками) лядові борги кооперативи.

Ухилення крамарів від совісної та чесної роботи — є незвичайно ріжноманітні. Вони залежать від їх досвіду, сприту, розуму та мірки злої волі. Матеріяльні втрати кооператив — тісно звязані з повищими причинами.

Викриті манка частинно покриваються коштом винних крамарів, а в більшій мірі — залишаються роками непокриті. Нові манка народжуються, як гриби після дощу, старі з трудом, а часто й зовсім не стягаються. Це все спричинює невідрадний матеріяльний стан дотичних кооператив та викликає до них неприхильне відношення членів кооператив.

Однак, манка — вислід злочинної діяльности — часами (як це не дивно) не вважаються стидом чи ганьбою! Вони стали настільки побутовим явищем в життю кооператив, що іноді вже не кидають плями на честь викритих винуватців. Село в численних випадках не реаґує на цей спосіб присвоєння чужої власности. Тут часами панує якийсь дивний погляд, якась дивна мораль, яка толерує манка до такої міри, що дозволяє вибирати бувших манкарів на почесні становища, на членів управ, надзірних рад та контрольних комісій у кооперативах!

Можливо, що в основі такого майже незрозумілого явища лежить своєрідна „філософія“: „той, хто мав сам манко, дуже

добре знає, як ця справа робиться, отже — має добре знати, як цему лихові можна буде запобігти". На жаль, такі міркування про контрольорів з „манковим" минулим, оскільки вони справді й є свого рода виходом з безвихідности, ще ні в одному випадку не принесли сподіваного результату.

Третім, не менш цікавим типом крамаря, — є крамар байдужий, розумово обмежений, безнадійний. Такому крамареві дуже тяжко подолати труднощі крамарської роботи. Він, як правило, не вміє добре рахувати й тому часто робить менші чи більші помилки на некористь свою й кооперативи. Помилка на некористь покупця — розуміється зараз-же на місці завважується та виправляється зацікавленою особою; помилка на некористь крамаря, ясна річ, здебільшого промовчується. Часами такий обмежений крамар буває просто предметом явної експлоатації з боку несовісної клієнтелі, яка в ріжноманітний спосіб використовує його неповоротність та легковірність.

Розумово обмежений крамар також ніколи добре не знає цін повірених йому товарів і тому досить часто продає дешевше від калькуляційних цін. В результаті — нова шкода крамареві й кооперативі та знову з вини крамаря.

Такий крамар є тяжко думаючий, нерухливий, апатичний — без жадної надії на поправлення. Праця в кооперативі не відповідає його природним здібностям, нахилам та душевному покликанню. З тих причин кооператива й він сам мають величезне щастя, коли ця безуспішна та безнадійна праця триває в кооперативі лише короткий час.

Четвертим і в нашій клясифікації останнім типом крамарів — є крамарі-професіонали (фахівці). Як правило, — це люди слабого здоровля або з тим чи іншим фізичним недостатком, який утруднює чи цілковито перешкоджує їм працю на ріллі.

Такі крамарі дивляться на свою посаду в кооперативі, як на єдиний засіб свого істнування, як на свій фах, свою професію. Як професіонали, вони прекрасно знають техніку своєї роботи, яку з бігом часу удосконалюють, здебільшого ніколи не мають манк, тримають свою крамницю в зразковій чистоті, бо перебувають у ній цілий день, стараються збільшити торги кооперативи, розуміючи, що збільшення торгів є рівночасним збільшенням винагороди за їхню працю (звичайно, платня крамарів є в процентовім відношенню до торгів кооперативи) та взагалі пильнують склепу кооперативи так, як пильнували-б власного підприємства. Такого типу крамарі-професіонали є позитивним явищем в життю кооператив. На жаль, скількість їх є мінімальна. На 100 відвіданих мною кооператив я натрапив тільки на 2—3 крамара-професіонала.

В такому, власне, виді представляється праця крамарів

в сільських кооперативах для загального закупу і збуту, членів одного ПСК.

Праця крамарів в кооперативах, що належать до інших повітових кооперативних центрів — має більш-менш ідентичний вигляд з легкою тенденцією до зменшення скількости несовісних продавців та поповнених ними товарових недоборів.

Маємо надію, що скріплена в біжучім 1934 році орґанізаційна праця повітових кооперативних осередків, постепенно зліквідує наведені в горі негативні типи крамарів та поставить на їх місце кооперативно-вишколених совісних людей.

Про працю членів Управ і Надз. Рад скажемо слідуючим разом. **П. Панченко.**

СТОРІНКИ МИНУЛОГО

До ювилею Ревізійного Союзу Українських Кооператив у Львові.

Галицькі українці досить пізно вступили на дорогу модерного кооперативного руху, а ще пізніше взялися до пляновоЇ праці шляхом творення орґанізаційних і господарських союзних центрів. Правда, перші українські (по тодішній термінольоґії „руські") економічні орґанізації в кооперативній, або зближеній до кооперації формі припадають ще на другу половину шістьдесятих і першу половину сімдесятих років, отже на час, коли і в Німеччині та в Австрії, звідки ідея кооперації дісталася до Галичини, щойно почався живіший кооперативний рух. Одначе ці кооперативні початки (Банк Рустикальний — 1867 р., Общоє рольничо-кредитовоє заведеніє — 1873 р.) були такі невдалі і відстрашуючі (обидві ці установи по кількох роках діяльности збанкротували й довели до руїни багато українського селянства), що на довгі роки спинили орґанізаційні почини на кооперативному полі й звернули працю української інтеліґенції для піддвигнення селянства на невідповідні орґанізаційні дороги (закладання економічних підприємств при урядах громадських, відтак при церквах, а вкінци при читальнях „Просвіти").

Трохи раніш взялися до економічної орґанізації в кооперативних формах галицькі поляки. Перша польська кооператива повстала у Львові ще 1860 р., п. н. „Stowarzyszenie wzajemnej pomocy rękodzielników-mieszczan lwowskich pod wezwaniem bł. Jana z Dukli". Протягом шістьдесятих і на початку сімдесятих років основано кільканадцять нових кооператив, переважно кредитових, а в 1874 р. Поляки вже покликують до життя союзну орґанізацію, п. н. „Związek stowarzyszeń zarobkowych i gospodarczych we Lwowie". В першому році існування „Związku" належало до нього 51 кредитових кооператив і 7 торго-

вельно-промислових, разом 58 кооператив, котрі мали 17.175 членів.

По виході в Австрії кооперативного закону 1873 р., праця поляків на кооперативному полі ще більше оживилась, майже в кожному місті і більшому місточку повставали „каси заліч-кові“, захоплюючи своєю діяльністю також українське населення. За прикладом поляків пішли жиди. Протягом сімдесятих і вісімдесятих років Галичина була вже вкрита значною сіткою польських і жидівських кооператив, а **Українці не мали нічого** і тільки в 1883 р. спромоглися на заснування „Народної Торговлі“. Коли ще й тепер серед наших союзних кооператив знаходимо кооперативу, що була заснована в 1873 р. (товариство кредитове „Віра“ в Тисьмениці), то цього не можна покласти на рахунок кооперативних змагань тодішніх українських діячів.

В 1883 р. повстає у Львові польське товариство „Kółek Rolniczych“, котре, попри агрикультурну діяльність, взялося також до провадження торговлі на селах, рівнож втягаючи до своїх орґанізацій і українське населення. І це було спонукою для Товариства „Просвіти“ поширити свою діяльність також на економічну область; в цьому напрямі змінило Т-во в 1891 р. свій статут. Від цього часу почали закладатися при читальнях „Просвіти“ крамниці, каси й інші економічні підприємства, але не було над цією роботою відповідного нагляду, велася вона без знайомства з західно-европейським кооперативним рухом, його засадами і методами праці, тому **нічого доброго з цієї роботи не вийшло**. Рівнож не прищипилися й осібні статутові кооперативні орґанізації, основані на законі про товариства 1867 р. п. н. „Власна Поміч“. Це також була невідповідна форма кооперативної орґанізації.

До власної національної кооперативної будівлі дійшли галицькі українці іншою дорогою, якої десятки літ не бачили, хоч вона лежала отвором, а на яку обставини таки примусили їх ступити. Коли в девятьдесятих роках Східна Галичина вкрилась густою сіткою жидівських спекуляційних кредитових „кооператив“, що стали гніздами нечуваного визиску українського населення, частина яких в 1901 р. обєдналася навіть в свій осібний Ревізійний Союз, тоді й серед українських провідних кол почали серіозно думати про створення своєї власної кредитової орґанізації, а за форму цієї орґанізації взято поширені вже в краю кооперативи, основані на законі 1873 р.

Почин до закладання чисто українських кредитових кооператив, на взірець польських кас залічкових, дають двох визначних українських діячів, др. Т. Кормош (Тов. кредитове „Віра“ в Перемишлі, 1894 р.) і др. Е. Олесницький (Каса Задаткова в Стрию, 1894 р.). За прикладом Перемишля і Стрия пішли деякі інші провінціяльні міста, а у Львові, заходами дра Костя Левицького, дра С. Федака і тов. повстає в 1898 р. Краєвий Союз кредитовий, **перший український кооперативний центр.**

При заснованні Союзу кредитового до нього приступило **17 кооператив**. Від видання в Австрії кооперативного закона 1873 р. минуло тоді 25 літ і за цей час галицькі українці встигли створити й утримати при життю аж 17 кооператив, коли поляки і жиди нараховували їх вже сотками. Та і з тих 17 кооператив не всі були, так би мовити, українського походження, — деякі появилися на світ, як польські орґанізації і тільки пізніше дістали українське обличчя, деякі знаходились під москвофільськими впливами. Але не кількість кооператив, що приступили в члени Союза кредитового, і їх походження було важне. Важне було це, що **повстав центр, який поставив собі поміж іншими за ціль: творення нових кооператив і опіку над ними**.

І дійсно, з заснованням Краєвого Союза кредитового в краю почався живіший орґанізаційний рух, кожного року прибувало по кільканайцять нових кооператив, Союз видав для них статути й друки, уділював порад при заснованню, наглядав над їх розвоєм. Ревізії в кооперативах виконував тоді покійний директор Союзу К. Паньківський. За час від 1898 до 1903 р., коли в Австрії видано закон про ревізії кооператив, то зн. за пять літ, число українських союзних кооператив зросло до цифри 73.

В рік пізніше по заснуванні Краєвого Союза Кредитового увійшов в життя Патронат спілок рільничих при Виділі краєвім у Львові (1899 р.), що виконував функції ревізійного союза для спілок ощадности і позичок сист. Райфайзена й інших рільничих спілок, засновуваних при помочи Патронату й спомаганих з краєвих фондів. До цієї установи українці зпочатку привязували великі надії, але скоро переконалися, що Патронат, це новий публичний орґан в руках Поляків, для підсилення польських впливів на українське населення краю. І це було одною з причин, що вони головну увагу звернули на творення незалежних кооператив і збільшили свою орґанізаційну працю в цьому напрямі.

Як згадано вже, в 1903 р. видано закон про ревізії кооператив (заробково-господарських стоваришень), заснованих на підставі закона про кооперативи з 1873 р. Закон цей був сильним товчком для розвою кооперативного руху в Австрії взагалі, а в тім і в Галичині, та для його зрізничковання під господарським і національним, а навіть партійним оглядом. Заведено цим законом примусовий надзір над кооперативами, получений з кооперативною самоуправою і це вийшло добре на користь кооперативного руху та дало також українцям можливість творити свою національну кооперативну орґанізацію.

В наслідок закона з 1903 р. засновано Товариство Краєвий Союз ревізійний у Львові, для переводження ревізій в українських кооперативах. Первісно про право ревізій в українських кооперативах старався Краєвий Союз Кредитовий. Але власти

зажадали зміни статута Союза, в напрямі обмеження його діяльности до кооператив, а його членами були переважно фізичні особи. Дирекція і Рада надзірна Союза, уважаючи за потрібне, щоби Союз лишився і на дальше кредитовою установою як для кооператив, так і для осіб фізичних, дали почин для заснування окремого Союза ревізійного для укр. кооператив.

Основательські Збори Союза ревізійного відбулися дня 4 грудня 1903 р. Статут Краєовго Союза ревізійного, що має дату **24 грудня 1903 р.**, внесено до намісництва у Львові, при поданні з тою самою датою. Рескриптом Намісництва з дня **18 січня 1904 р.** ч. 180.070/03, закомунікованими дирекцією поліції у Львові дня 1 лютого 1904 р., статут принято до відома. Про це появилося в ч. 1 „Економіста“, за січень 1904 р. повідомлення, під датою 10 лютого 1904 р., підписане за основателів КСР п. п. др. Костем Левицьким, др. Стефаном Федаком і Василем Нагірним. Тут же видруковано статут КСР.

При заснованні КСР найбільше заслужився і поклав для цього праці **др. Кость Левицький.** Він був автором статута КСР.

По статуту ціллю Товариства є ревізія кооператив, що приступлять в його члени, спомагання їх розвою через управильнення діловодства, збирання і оголошування статистичних дат про стан кооператив, видавання часописи. Округом діяльности Т-ва була ціла Галичина. Приступаючі в члени Товариства кооперативи складали 20 кор. вписового, платили установлену Загальними Зборами річну вкладку, мали обовязок надсилати до Товариства кожного місяця замкнення рахунків, по закінченню року річне замкнення з білянсом, відпис протоколу Загальних Зборів, піддаватись кожного часу ревізії і зарядженням Товариства, передплачувати часопис Товариства. Загальні Збори відпоручників союзних кооператив вибирали голову і 12 членів Ради Товариства на час одного року, затверджували звіти з діяльности Товариства, визначували річну вкладку для кооператив, рішали про виключення членів, вказували напрям діяльности Т-ва. Рада вибирала заступника голови, секретаря, касієра і контрольора, іменувала ревізорів, приймала членів, розглядала звіти ревізійні і видавала відповідні зарядження, предкладала звіти з діяльности Загальним Зборам, полагоджувала всі справи Т-ва не застережені Заг. Зборам. Заступав Т-во на вні голова, зглядно заступник. До важности писем вимагався підпис голови і одного члена Ради Т-ва.

Перші Загальні Збори КРС відбулися дня 25 марта 1904 р., при участи 22 відпоручників союзних кооператив і товариств під проводом п. **В. Нагірного**. Збори установили вкладку на 1904 р. від союзних кооператив на покриття коштів ревізій, видання орґану товариства і прочі видатки — для кредитових кооператив у висоті 50 сот. від кожної тисячі позичок, уділених з кін-

цем 1903 р., а кооператив некредитових 2% від білянсового зиску за 1903 р. з тим, що вкладка кооператив обох ґруп не може виносити менше 40 корон.

До Ради Товариства вибрано: Головою дра Костя Левицького, членами: дра Ярослава Кулачковського, дра Стефана Федака, Василя Нагірного, Александра Сероїчковського, дра Михайла Коцюбу, дра Миколу Шухевича, дра Теофіля Кормоша, дра Евгена Олесницького, Антона Негребецького, дра Івана Драгомирецького, о. Александра Темницького, дра Льонґіна Озаркевича.

З перечислених 13 осіб живими є: **др. Кость Левицький, др. Стефан Федак, др. Микола Шухевич** і **др. Льонґін Озаркевич**, решта покійники.

Рада Товариства розпочала свою діяльність з днем 1 квітня 1904 р. Заступником голови Товариства вибрано дра С. Федака, секретарем Ол. Сероїчковського.

Дня 30 квітня 1904 р. внесло Товариство КСР подання до Намісництва у Львові о признання права ревізій в союзних кооперативах. Намісництво це признання уділило рескриптом з дня 10 червня 1904 р. ч. 67.150/04, закомунікованим Дирекцією Поліції у Львові, письмом з дня 14 червня 1904 р.

Сталим ревізором Рада іменувала Омеляна Саєвича, що був урядником Союза Кредитового та кілька осіб ревізорами відпоручниками.

Отже народини Краєвого Союза ревізійного, безпосереднім продовженням, якого є теперішній Ревізійний Союз українських кооператив, припадає на день 4 грудня 1903 р., його правне заіснування — на день 18 січня 1904 р., його орґанізаційне оформлення (уконституовання, перші Загальні Збори)—на 25 марта 1904 р., початок діяльности на 1 квітня 1904 р., а що-до управнення переводити приписані законом ревізії — на 10 червня 1904 р. Всі ці дати з однаковим правом можуть претендувати на ювилейні. Принято одначе уважати початком існування всяких статутових орґанізацій день їх зареєстровання, зглядно приняття до відома їх статута установленою законом владою.

По введенні в життя Краєвого Союза ревізійного, Краєвий Союз кредитовий звинув свої чинности орґанізаційно-люстраційної обслуги своїх членів кооператив, бо всі вони стали членами КСР і цей мав ними тепер опікуватися. Але Союз Кредитовий на перших порах спомагав діяльність Союза ревізійного. Вся робота Союза ревізійного на початку виконувалась членами дирекції і урядничим персоналом Союза кредитового.

Так повстав теперішній центр української кооперації на західніх землях — Ревізійний Союз українських кооператив у Львові, що святкує тепер свій трийцятьлітній ювилей.

Андрій Жук.

ГОСПОДАРСЬКА ХРОНІКА

Про віддовження промислових підприємств. У вступній промові при відкритті осінньої соймової сесії премієр міністрів Єнджеєвіч зачипив між іншим справу віддовження промислу. Цей уступ його промови відкрив офіціяльно рубець заслони, що закриває положення промислу в Польщі. Він звучав:

„Вирікаючися цього чару небезпечних засобів боротьби з наслідком кризи, як інфляція чи девалюація, не можемо однак рівнодушно проходити мимо такої засадничої переміни у відношеннях приватної власности, як та, що сталася наслідком підвищення вартости гроша в останніх роках. Наслідком тої підвишки велика частина наших продукційних варстатів є надмірно задовжена, а обслуга того задовження часто-густо переходить доходові можливости підприємства. З боку державного скарбу вже признано далеко йдучі пільги що до податкових залеглостей та інших публичних тягарів. Слушно, щоби подібні полекші були уділені також з боку приватних вірителів, які повинні зрозуміти, що зменшення тягару задовження може бути часто одиноким способом віддзискання безпеки і певности звороту."

Значить, з боку самого уряду виходить до приватних вірителів пропозиція що до уступок — мабуть головно шляхом добровільних угод з довжними підприємствами. Це дуже характерне явище і воно свідчить про те, що обдовження деяких галузів промислу мусіло вже прибрати загрозливі розміри.

Треба думати, що в такому стані находяться головно ті галузі промислу, які вже від довшого часу обнизили ціни і не є хоронені картельними умовами. Але навіть і скартелізовані підприємства могли попасти в платничі трудности в наслідок заморожения фондів у кредитах. Це замороження капіталів на боржниках стало вже загальним явищем; воно паралізує не тільки торговельні, але вже й промислові підприємства.

Може стоїмо перед загальною урядовою мораторією для промислових зобовязань, на зразок тої фактичної мораторії, яку вже маємо в хліборобстві в наслідку розємчих судів?

Урядове обмеження відсотків від вкладок. Вже появився (з датою 30. XI. 1933) розпорядок міністра скарбу про найвищу границю відсотків від вкладок в комунальних касах і кредитових кооперативах.

Цей розпорядок установляє максимальну відсоткову стопу в комунальних касах, центральній касі Спілок Рільничих, Галицькій Касі Ощадности у Львові та Укр. Щадниці в Перемишлі — 5½% річно; для менших комун. кас, кооператив, громадських кас — 6½% річно.

Ці норми можуть бути ще зріжничковані в залежности від ріжних типів вкладів.

Це перший випадок за Польщі урядового нормування відсоткової стопи від вкладок.

Еволюція банкової стопи „Банку Польсьокго". Банк Польський побирав такі відсотки:

28.4	1924	— 15.8	1924	12—15%
16.8	1924	— 27.11	1924	12—14 „
28.11	1924	— 11.8	1925	10—12 „
12.8	1925	— 6.7	1926	12—14 „
7.7	1926	— 12.12	1926	10—12 „
13.12	1926	— 10.2	1927	9.5—11 „
11.2	1927	— 10.3	1927	9—10.5 „
11.3	1927	— 12.5	1927	8.5—10 „
13.5	1927	— 14.10	1927	8—9.5 „
15.10	1927	— 18.4	1929	8—9 „
19.4	1929	— 14.11	1929	9—10 „
15.11	1929	— 30.1	1939	8.5—9.5 „
31.1	1930	— 13.3	1930	8—9 „
14.3	1930	— 12.6	1930	7—8 „
13.6	1930	— 2.10	1930	6.5—7.5 „
3.10	1930	— 21.10	1932	7.5—8.2 „
22.10	1932	— 20.10	1933	6—7 „
од 31.10				5—6 „

Кілько ощадностей є в ріжних державах. В звязку з Днем Ощадности опубліковано порівнання вкладок ощадности в ріжних державах в перечисленні на голову населення. Очевидно, не знаючи, де обчислювалися ці цифри, застерігаємося що до їх точности, подаючи за „Przeglądem Spółdzielczym", органом жидівського львівського союзу кредитових кооператив.

Ось це зіставлення вкладок в банках і касах:

	на одну душу в зол.
Норвегія	930
Данія	800
Швеція	795
Спол. Держави Ам.	640
Франція	510
Голяндія	405
Італія	395
Чехословаччина	380
Німеччина	340
Бельгія	300
Австрія	250
Японія	130
Еспанія	80
Польща	31,5
Вел. Британія з дом.	30
Арґентина	20
Фінляндія	17
Литва	12,6
Угорщина	12,5
Египет	7,5
Югославія	4
Румунія	2,5

Випуск скарбових бонів. Оповісткою з дня 1. грудня ц. р. подає міністерство скарбу до відома, що з днем 1. грудня ц. р. пустить в обіг „бони інвестиційного фонду" на загальну суму 10 міліонів злотих п.

Бонів буде 45 тис. штук по 22 зл. кожна, а пускати їх буде скарб при нагоді ріжних своїх виплат. Бонами могтимуть їх посідачі платити в державних касах і інш. установах — податки, оплати, мита, грошеві кари та ріжні свої зобовязання. Також можна їх буде вимінювати за готівку в касах скарбових урядів.

Випуском скарбових бонів міністерство скарбу хоче очевидно допомогти собі при хвилевім браку готівки. Є це кредит, затягнений у суспільства, очевидно на рахунок майбутніх доходів скарбу (з податків, національної позички і т. д.).

Цікаві цифри. З листопадового випуску „Konjuktury Gospodarczej" виймаємо такі характерні порівнюючі дані:

В квітні 1929 р. випродуковано заліза 88.100 тон, в квітні 1933 р. 49.100 тон. (Квітень 1929 р. — це початок господарської кризи!)

В квітні 1929 р. продано вугля для потреб краєвої промислової продукції 1.181 тис. тон, в квітні 1933 — вже лиш 511 тис. тон.

Робітників було занятих у великім промислі 1929 р. в квітні — 779.300 осіб, в квітні 1933 р. — 447.500 осіб.

Цементу продано в квітні 1929 р. — 81.900 тон, в квітні 1933 р. — 33.500 тон.

Бавовни привезено в квітні 1929 р. — 5.709 тон, в квітні 1933 р. — 2.677 тон.

Зате продукція паперу зменшилася малощо: з 10.777 тон упала на 9.017 тон.

Це з ділянки виробництва.

Споживання змінилося теж значно від початку кризи. Приймаючи стан 1928 р. за 100, урядовий статистчний орґан подає:

Пшеничне печиво, мірючи після збуту дріжджів, мало в квітні 1929 р. вказник 102,5, а в квітні 1933 — 80. Цукор в квітні 1929 р. — 107,3, в квітні 1933 — 79, кава й чай, мірючи після їх довозу, — в квітні 1929 — 122,4, в квітні 1933 р. — 92; пиво в квітні 1929 р. — 106,4, в квітні 1933 вже лиш 47,5. Тютюн 1929 р. — 101,2, в 1933 — 77,5; нафта 1929 р. — 101,0, в 1933 р. — 72.

Довіз готових промислових виробів мав у квітні 1929 р. вказник 85,3, а в квітні 1933 р. вже всього на всього 19,7. А довіз товарів взагалі мав 1929 р. в квітні вартість 321 міл. зл, а в квітні 1933 р. всього 65,5 міл. зл.

Зменшилася теж реальна заробітня платня робітників, падаючи зі 109,4 в квітні 1929 р. до 60,7

в квітні 1933. Зате реальна заробітня платня державних урядовців збільшилася: з 99,8 в квітні 1929 р. зросла до 109,7 в квітні 1933 р. Це пояснюється зовсім природно тим, що розмір платень державних службовців не впав у тій мірі, як упали ціни харчів, одягу та інших потреб.

Чи маємо досить льону і конопель? В журналі „Польска Ґосподарча" (ч. 48) подані вісти про збори текстильних сирівців по окремих воєвідствах Польщі.

Льону продукують найбільше воєвідства Вильно, Новоґрудек, Білосток. Разом в 1932 р. в цих трьох воєвідствах було обсіяно льоном кругло 41.000 га, з чого зібрано волокна (крім насіння) 113.200 сотн. За ними йде Полісся, де було обсіяно 11.024 га, а зібрано 28.970 сотн.; Львів — 8383 га і 24.100 сотн. З інших українських територій мали: Волинь 7.213 га і 19.764 сотн., Станиславів 2.744 га і 6.660 сотн., Тернопіль всього 1.680 га і 4.330 сотн. Загальний збір волокна в цілій Польщі дав 1932 року 226.000 сотн.

Коноп ель найбільше засівають саме Волинь, Львів, Тернопіль і Станиславів, далі Люблин, Полісся. Чотири перші разом взявши мали під обсівом кругло 22.100 га ріллі і зібрали з того волокна (крім насіння) 69.000 сотн., на всіх 101.000, що зібрано в цілій Польщі.

З цих чисел виходить, що українське сільське населення присвячує відносно чимало уваги продукції текстильних ростинних сирівців, які відтак переробляє частинно домашнім способом, а частинно перепродує до фабрик полотна, шнурів і т. д. — Кооперативним способом цей збут досі систематично не був організований.

Нові торговельні договори польської держави. В наслідок введення нової митної тарифи з днем 1. X. 1933 р., польська влада роспочала переговори в цілі заключення нових торговельних договорів з ближчими і дальшими сусідами. Вже заключено договори з Австрією, Швецією, Бельґією і Голяндією.

Договір з Австрією відкрив для Польщі деякі вигляди на вивіз бобових ростин, насіння, особливо пашного, мяса, яець, деяких родів дерева і т. д., далі деяких виробів хемічного промислу.

Договір зі Швецією має значіння головно для експорту вугля. Швеція обнизила деякі митні ставки, м. ін. також на рільні продукти (хміль, цукор, вугіль, сіль, смари, звіринні відладки, потасову сіль, цинк і т. д.).

Умова з Бельґією дотичить головно харчевих продуктів, дерева і конфекції, а договір з Голяндією устійнив список безмитного договору збіж, залізничих шин, деяких родів дерева, хльорану, амону і под.

Ведуться переговори з Великою Британією, зі Швайцарією і Чехословаччиною.

Житній договір з Німеччиною. В 1930 р. була заключена польсько-німецька умова що до спільного бюра для продажі жита. Умова мала силу до літа 1931 р. і потім не була продовжена. Але цьогорічний новий спад цін збіжжа приневолив Польщу і Німеччину, поза СРСР головних експортерів збіжжа, увійти знову в порозуміння, не дивлячись на політичні розбіжности між обома державами. Нова умова, заключена в листопаді ц. р., не творить спільного бюра продажі, а стабілізації цін хоче досягти тим способом, що експорт збіжжа в обох державах буде зцентралізований та що обі централі будуть постійно узгіднювати між собою вивозову політику.

Справа долярових зобовязань. В „Рольнік-у", орґані Малопольського Рільничого Т-ва, п. Брон. Коморніцкі підносить застереження проти практики, яку почали заводити банкові установи, щодо вальоризації їх долярових довгів на злоті в золоті після курсу 8.90 зл. за 1 доляр. Підставою для та-

кої практики мало банкам послужити одно рішення Найвищого Суду, яке мало вірителеві признати таке право. Чимало банків почало на той спосіб перевальоризовувати вже й довгоречинцеві гіпотечні позички. Автор звертає увагу, що така поведінка відібється шкідливо на цілій продукції, счинить хаос на грошевому ринку і в цілому господарському житті.

Автор, як бачимо, стає на позицію охорони довжника, як сторони слабшої, ослабленої переважно не з власної вини, а з вини цілої господарської ситуації. Ті банкові установи, які починають перевальоризовувати позички, мають очевидно на меті поправу свого біляну, виплачуючи своїм вкладникам доляри по біжучім курсі дня, без якоїсь вальоризації.

Праці польського уряду над зміною земельного ладу*).

В хвилі повстання польської держави був ось такий розподіл земельної власности: Двірських господарств було 30.000. Вони посідали 6 міліонів гектарів землі, не вчисляючи лісів. Селянських господарств було понад 3 міліони, до яких належало $13^{1}/_{2}$ міліона гектарів землі. Половина дрібних господарств була карловата, несамовистарчальна. Щоби вижити, мусять власники таких господарств допрацьовувати на своє удержання поза власним господарством. Понад 300.000 селянських господарств користувалися різними служебностями на двірських полях і лісах.

Польска держава взялася переводити зміну земельного ладу від самого початку свого існування. Вже в 1920 р. утворено земські уряди й ухвалено закон про земельну реформу та закон про надання землі жовнірам польського війська. Засадою цього першого земельного закону був примус парцелювання дідичівської землі. Наслідком опору дідичів, не міг цей закон бути вповні використаний.

В 1925 р. видано другий земельний закон. Цей закон був вислідом договору між дідичами і тодішніми власть імущими ендеками та людовцями, яикми проводив Вінценти Вітос. Він проголосив клич: Так далеко сягає Польща, як далеко сягає плуг польського хлопа. Виконавчі роз порядки до того закону сполучують парцеляційну акцію з акцією лучби ґрунтів, з комасацією. Осібний розпорядок президента уможливлює виконування меліорацій (тревалих уліпшень) землі вкупі з парцеляцією і лучбою (комасацією).

На підставі цього закону і звязаних з ним розпорядків сподіються перевести цілу направу земельного ладу в Польщі протягом найблищих 25 літ.

До 1925 р. розпарцельовано 940.000 гектарів землі поміж 186 тисячів дрібних рільників.

Від 1925 р. по 1932 р. розпарцельовано 1 міліон 200 тисяч гектарів землі поміж 381 тисячів дрібних власників. Разом отже за протяг 15 літ розпарцельовано 2 міліони 140 тисяч гектарів.

Завдяки знесенню служебностей на двірських землях побільшено простір 38 тисячів дрібних господарств о $2^{1}/_{2}$ га кожне. Приймають, що більше - менше третину карловатих господарств доповнено до границь конечної самовистарчальности. Крім того утворено ще нових 120 тисяч дрібних господарств.

Меліорації (тревалі уліпшення) зачали виконувати разом з парцеляцією й комасацією щойно від 1928 р. До дня 1 липня 1933 р. уліпшено $288^{1}/_{2}$ тисячів гектарів при помочі відпровадження води отвертими ровами, а також при помочі дренів і урегульовання потоків та річок.

С к о м а с о в а н о (скупчено) до 1925 р. 218 тисячів гектарів, а від 1925 р. доси понад 2 міліони 800 тисяч гектарів. Разом скомасовано за 15 літ 408 тисяч госпо-

*) Gazeta Handlowa nr. 271, 1933.

дарств на просторі 3 міліонів 50 тисячів гектарів, отже скомасовано майже третину господарств і майже третину поверхні, яка потребувала скомасування.

Кошти парцеляції й комасації покривала держава до 1925 р. з кождорічного свого буджету. Державні кошти винесли по день 1 квітня 1933 около 260 міліонів зл. Від 1926 р. зачав Державний Рільничий Банк уділювати позички у заставних листах для парцелянтів не лише на купно землі, але навіть на загосподарування.

В 1932 р. змінено спосіб фінансування і утворено осібний „Оборотовий фонд земельної реформи". Маєток того фонду виносить нині около 900 міліонів зл. До того фонду впливають усі належитости з уділених позичок і процентів.

Парцелянти користали надмірно зарівно з державного кредиту, як також з кредиту Державного Рільного Банку.

Коли прийшла кріза, господарства, що повстали з парцеляції показалися невиплатними. На щастя, прийшли в 1932 р. звісні пільгові розпорядки. Здержано для тих господарств сплату довжних рат на 3—7 літ, а Банк рільний жадає від них лише плачення процентів у висоті всього лише 1½—3% річно. Знатоки кажуть, що навіть такі великі пільги, з яких користають парцелянти, не можуть їх урятувати. Длятого вже тепер думають над введенням для тих господарств рентового способу. Він полягав би на тім, що держава, зглядно Державний Рільний Банк стане власником землі парцелянта, а цей буде платити за її уживання річну ренту. В тій ренті був би процент і маленька частина сплати капіталу. В той спосіб рентова оселя стала би власністю парцелянта щойно може по 50 роках, коли він точними маленькими річними ратами сплатить її ціну купна.

Оттак стоїть загально справа переміни земельного ладу в Польщі.

Для нас цікаво би знати, кілько землі з тої парцеляції набули наші українські селяни і в якій мірі могли вони користати з державного кредиту. Покищо не маємо можности вичерпуючо відповісти на таке питання.

Часткову відповідь на повище питання, але лише відносно Східньої Галичини, знайдемо, коли пригадаємо, що написав в цій справі інж. Ю. Павликовський у своїй брошурці: „Земельна справа у Східній Галичині", виданій ще в 1922 р. Там читаємо, що від 1919—1921 р. розпарцельовано у трьох східних воєвідствах, себто у львівськім, тернопільськім і станиславівськім 470 двірських фільварків з простором около 160.000 гектарів поміж спроваджених з заходу мазурів. На ту землю прийшло около 40.000 мазурських родин. Рахуючи мазурську родину на 5 душ, то до 1921 р. прийшло на наші галицькі землі около 200.000 душ мазурів. Інж. Павликовський обчисляє, що за той самий час, себто від 1919—1921 року наші українські селяни набули з парцеляції всього около 10.000 гектарів землі, отже всього шіснадцяту частину того, що забрали чужі мазури.

Й. Р.

---

*) Працю інж. Ю. Павликовського доповнює новіша стаття д-ра Р. Зубика: „Польська кольонізація на нашій території", поміщена в „Кооп. Республиці" за 1931 рік. Свій дослід довів д-р Зубик до 1929 року. Тих, що інтересуються блище цею справою, відсилаємо до його статті. — Ред.

СЕРЕД КНИЖОК

Цінна книга. Organisation coopératives. Geneve. 1933 р. 3 фр. швайц. Як відомо, міжнароднє Бюро Праці дуже цікавиться кооперацією. Між його виконавчими органами існує навіть осібний відділ кооперації, на чолі котрого стоїть добре відомий в кооперативному світі др. Фоке. Це бюро щойно видало дуже цінну книгу під заголовком: „Organisations cooperativés". Це видання по своїй ідеї мусілоб бути щорічним, але в дійсности воно публікується раз за два або три роки і завжди очікується кооператорами з нетерпінням. Книга поділяється на три частини. Перша частина перераховує кооперативні міжнародні організації, а відтак для кожної країни окремо — союзні організації, що обєднують ріжні категорії кооператив. Крім того в новім виданню вміщені де-які установи, що виконують організаційну ролю у відношенню до кооперативного руху в цілому. В міру можливости, при кожній організації подано (в мовах англійській, французькій та німецькій): назву, адресу, час заснування, бюро, орган преси з зазначенням періодичности видання, його наклад, нарешті участь організації в національних та міжнародніх союзах та останні дані про кількість її членів. Друга частина це — статистичні дані про ріжні сторінки діяльности найважніших організацій, що увійшли до першої частини. Нарешті в третій частині пять таблиць коротко повторюють дані, одержані від організацій всіх категорій та розмірів, та про які говорилося в першій частині. Іншими словами, в цих таблицях читач знайде сумаричні дані про Союзи, центральні кооперативи й товариства, що входять до цих центрів. Ці дані розбиті на 4 групи: а) споживчі товариства, б) мешканеві кооперативи (включно з кредитовими кооперативами, що засновуються в мешканевих інтересах), в) сільсько-господарські кооперативи (з кооперативами сіль.-госп. кредиту), г) ріжні кооперативи, що обєднують представників інших (поза хліборобством) професій, включно з кредитовими міськими кооперативами. Всі дані про обороти в організаціях ріжних країн переведені на доляри.

Констатуємо, що нове видання цієї цінної праці являється значним поступом в порівнянню з попередніми виданнями. Передовсім в новім виданню поміщено багато нових організацій, що в попередньому виданню не згадувалися. Позатим в новому виданню є таблиці, що коротко повторюють підсумки першої частини, даючи т. ч. уявлення про розміри діяльности ріжних форм кооперації в цілому світі.

Одначе, ми мусимо відмітити поважну хибу нового видання, що до повноти відомостей; хиба ця повстала не з вини шан. редакції видання, але завдяки уряду С. Р. С. Р., котрий не подав майже ніяких даних. Поруч Англії, Франції, Німеччини, Сполучених Держав, Чехословаччини, Югославії, Канади, Болгарії, про які уміщено вичерпуючі та повні дані, кооперація большевицького Союзу, заступлена в найліпшому випадкові неповними даними.

В попередніх виданнях були відомости про центральні кооперативні союзи Московщини, України, Білоруси, Кавказу тощо. В новому виданні наведено відомости лише про де-які Союзи, що визнані большевиками за центральні організації для цілого Союзу. Але й ці відомости застарілі та хаотичні. Так, відомости про Центральний Союз (стор. 88) відносяться до 1 січня 1932 року; дані про Всеросійський Кооперативний Союз Інвалідів — до 1 липня 1930 року, а дані про Всеросійський Союз сільсько-господарських кооперативних союзів торкаються навіть 1 жовтня 1928 року.

Що до операцій радянських

„кооперативних“ організацій, то комуністична влада не дала до роспорядимости редакції або ніяких відомостей, а якщо й дала, то їх не можна було використати для цілей видання. Щож до Центральних кооперативних банків, то не подано ніяких даних тому, що Радянський Союз ще в 1932 році (стор. 185) зліквідував кред.-кооперацію, включивши її в систему державного кредиту.

Не дивлячися на дуже невистарчаючі дані що до кооперації Радянського Союзу, обговорювана нами книга — до речі дуже добре видана — представляє собою збірку даних, дорогоцінних для кожного, хто цікавиться організацією та працею кооперації в цілому світі.

С. Бородаєвський.

Томашевський Е. Конкурси вгодовування птиці. Записник конкурсу вгодування птиці. Накладом Краєвого Господарського Товариства „Сільський Господар“. Львів, 1920. 16⁰, стор. 16. — Краєве Госп. Т-во „Сільський Господар“, узгляднюючи в своїй роботі методу практичного навчання, організує серед хліборобської молоді конкурси-змагання в ріжних ділянках хліборобської праці, а в тому числі і конкурси-змагання плекання домашної птиці.

Беручи участь в цих останніх конкурсах, хліборобська молодь вчиться виховувати птицю та плекати її на несність. Тепер „Сільський Господар“ роботу ту значно поглиблює, організуючи конкурси вгодовування птиці. Як відомо штука вгодовування, тобто тучення птиці є майже незнана на нашому селі. Село з правила випродує птицю непідгодовану, а вгодовочний промисл всеціло находиться в чужих руках.

Бажаючи озброїти село новим знанням, що в сьогоднішних тяжких часах може бути для села дуже помічним, видала Централя „Сільського Господаря“ згадану брошуру д-ра Томашевського. Додатком до брошури є рівночасно виданий „Сільським Господарем“ записник конкурсу вгодовування птиці. В цій брошурі коротко і ясно розказано, як треба організувати конкурси вгодовування птиці, та подані вказівки, як технічно їх переводити.

Вже в ріжних місцях краю такі конкурси переводяться. Вгодовану птицю конкурсові групи збувають через новоотворену птахомясарню „Маслосоюзу“ у Львові. Таким чином, цілість праці, почавши від вилягу птиці, а скінчивши на доставі консументові мяса виплеканої, вгодованої забитої і справленої птиці, находиться в руках продуцента і його кооперативних організацій.

Вкінці треба відмітити, що конкурси плекання птиці є досить поширеною формою конкурсових праць хліборобської молоді у інших народів; конкурси ж вгодовання птиці, які переводить „Сільський Господар“, є до певної міри річчю новою.

Просимо П. Т. Передплатників відновити передплату за »Кооп. Респ.« на 1934 р., а пп. Післяплатників теж вирівняти залеглости.

АДМІНІСТРАЦІЯ.

Видає: Ревізійний Союз Українських Кооператив.

За редакцію відповідає: Д-р Карло Коберський.

З друкарні Наукового Товариства ім. Шевченка у Львові, вул. Чарнецького 26.